

К л а с и к а у к р а ї н с ь к о ї л і т е р а т у р и

Нечуй-Левицький І. С.

БЕЗ ПУТТЯ

“Відкрита книга”

2012

Нечуй-Левицький

(Левицький) Іван Семенович

1838 – 1918

Павлусь Малинка був гарний з лиця, мов чорнявий та кучерявий бог Аполлон. Настуся Самусівна була пишна на вроду, мов Афродіта, котра тільки що вихопилась з морської піни на хвилях, але ще не помолилася богу, не вмилась і не обтерла гаразд рушником морської піни на виду. Настуся була гарна, але трохи блідувата, ніби втомлена, або трохи заниділа, ніби вона дві ночі поспіль танцювала на балі. Вона була значного, багатого роду, а він ще значнішого й багатішого. Вона зросла в розкоші, а він ще в більшій. В її батька і в неї давно вітер свистів у кишенях; в його кишенях вила й скиглила хурдига. В її покійної мами і в неї самої кишені були з дірками, кудюю з ранку до вечора за границею витрушувались червінці по Парижі, Ніцці та Римі, неначе борошно по грудяному та бакаюватому шляху з подіравленого мішка на возі. В його тата і в його самого кишені були неначе якісь безодні, кудюю провалились дві селі, ще й сахарня з костопальнею та з двома височезними трубами-димарями, навіть не зачепившись у їх штанях та холошах.

Вона й її мама взимку звичайно жили в Парижі, а влітку швендяли, як цигани з шатрами, то по Швейцарії, то по Тіролі, то по Рів'єрі, тікаючи од спеки, од мошки, комарів та гедзів, а приїздили додому на Україну вряди-годи тільки тоді, коли їх кишені спорожняувались. Він, скінчивши реальну школу, поїхав з батьком та матір'ю до Парижа буцімто докінчувати своє вчіння, записався в одну вищу школу вольним слухачем, щось там слухав раз на тиждень для людського та батьківського ока, але в дійсності нічого не слухав у школі, бо мав дуже делікатне чуття, більше здатне слухати артисток в опері, ніж усякі нудні та мудрі лекції. Він бив байдики в Парижі й після смерті батьків, спорож-

нивши кишені до самісінького дна, вернувся в Київ і гайнував без пуття решту батьківського добра, чого не встиг іще прогайнувать його тато.

Настуся таки спала вночі, хоч вона і її мама лягали спати сливе перед світом. Павлусь уночі ніколи не спав: проводив ночі то в клубі, то в ресторанах за бенкетами та картиями, аж уранці вертався додому й спав сливе до вечора. В його день був уночі, а ніч була вдень, як буває в пугачів, сов та кажанків.

Його всі звали божевільним; її - навісною. Вона була й розумна зроду, але в неї неначе не було однієї клепки в голові; в його зроду голова була не без тями, але була ніби недобре набита обручами, ще й з слабкими вторами.

Настуся була в свого батька одиниця. Павлусь зостався в свого батька так само одинак. Він якось таки скінчив реальну школу, хоч од лінивства двічі трохи не втопився, перепливаючи ту неглибоку річку премудрості; але його двічі вирятували вчителі та батьки і таки якось доволокли його за руки до другого берега. Вона ніякої школи не скінчила, хоч усе починала; завжди починала та на тому й скінчила. Батько хотів оддати її в гімназію або в інститут. Мати стала проти того дибки, сперечалась довго й таки не дала дочки в чужі руки, між чужі діти усякої масті: вона боялась, щоб дівчина там часом не заниділа од важкої праці, не спростилась, щоб часом не набралася ліберальних ідей і усяких бацил та бактерій, бо тих бацил та бактерій вона боялась гірше, ніж чуми, ніж нудьги од науки. Настусю вчили вдома дорогі гувернантки та усякі вчительки. Настуся вчилась дома поволі, не хапаючись, вчилась, як мокре горить; вчилась, коли сама хотіла. Вона вчилася й гуляла, гуляла й вчилась наперемінку, щоб було не дуже важко. Три дні вона вчилась, а на четвертий день мама возила її в танцклас танцювати з дітьми. Знов три дні вчилася, а два

дні одпочивала: мама возила її сковзаться на льоду на лижвах, або в гості, або брала з собою кудись, ідучи з візитами, а ввечері возила в театр. У Настусі літні вакації тяглись ціле літо, цілих п'ять місяців, щоб вона гаразд одпочила од праці та не помарніла, не зблідла на виду.

Незабаром Настуся зовсім не схотіла вчитись: попроганяла своїми вередками вчительок і на тому скінчила свою науку. Мати постановила, як тільки Настуся підросте, повезти її в Париж і там викінчити курс її науки. В Настусі гарна головка так і зосталась вольна од усякого поганого, важкого вчіння. Зате ж Настусю дуже багацько вчили музики, бо сама мама дуже любила усяке штучництво, а найбільше музику. І Настуся справді напродиво була здатна до музики. Музика далась Настусі дуже легко, і вона швидко вивчилась чудово грати на роялі. Вона ще добре вміла малювати квітки на фарфорі. В неї вдача була й справді артистична.

Мати любила свою одиницю без міри, без тями, якоюсь хворобливою, нервовою любов'ю, якою люблять дітей дуже нервові та дуже почутливі матері. Вона пестила дитину, не давала їй довго сидіти за вчінням, щоб дитина не мордувалась, споболювала їй так, ніби вона сама сиділа за книжкою й мучилась. Вона вволяла її волю, давала їй усе, чого тільки було її душа забажає. З самого малку усі в господі вволяли її волю, ніби волю якогось божка. Мати вбирала її в оксамит та шовк, гралась нею, гралась її убираннями, неначе дитина куклами, цяцькалась, панькалась з нею й чванилась нею без сорому перед усіма.

Настуся надзвичайно любила цяцьки та ляльки - це найвище дитяче штучництво. Мати накупувала для неї цілий магазин дорогих ляльок та усяких цяцьок. Купували для неї ляльки й цяцьки і тітки й дядини. І дядьки й натітники, і усякі кузинки і дарували їй на іменини. Тих ляльок та

цяцьок назбиралась ціла зашкляна шафа.

Ще на дванадцятому році Настуся носилась з ляльками, гралась та милувалась ними, голубила їх, звала їх своїми сестрами та дітками, а себе звала їх мамою. Вона сама шила для кукол нові убрання, одягала їх то за паннів, то за сільських дівчат, вишивала їм взорцями сорочки та хвартушки, робила квітки на голови, чіпляла на шиї намиста й дукачі. Вона сідала проти їх в кріслі, сама гарна, неначе здорова лялька. Мати припадала до неї, цілувала, пестила, потім садовила її собі на коліна, коли вже її ніжки не тепілись, а торкались об діл, цілувала її й пригортала до серця.

Усі тітки, дядини та кузинки так само пестили Настусю, мазали її та хвалили, аж перехвалювали на один бік, бо підлещувались до її тоді ще багатої мами.

Настуся ще змалку тільки й любила одно й єдине: французьке, ілюстровані гарними малюнками казочки. Вона начиталась їх так, що од восьмого року уявляла себе якоюсь казчаною особою й любила одягатися в усякі надзвичайні казчані убрання, одягала й інших дівчаток, своїх приятельок-гостей. Вони перебирались то за царівен, то за циганок, то за туркень, то за хлопчиків-царенків. В цих чудових убраннях та в паперових коронах вони танцювали, вдаючи з себе усяких казчаних людей та всяких привидів. В Настусі рано заворушилась фантазія. Вона вже на дванадцятому году навіть вдень боялась сама виходити в другу порожню кімнату, а ввечері боялась зоставатися сама в кімнаті, коли часом її мати або гувернантка виходили кудись до іншого покою. Їй здавалось, що кругом неї десь поховались по світлицях якісь царівни, відьми, вовки в червоних шапочках та усяка казчана мара. В Настусі дуже зарані розвилась уява та мрійність.

Як Настуся дійшла до зросту, її мати посварилася з бать-

ком на смерть. То були дві вдачі не тільки не схожі, але навіть супротивні одна одній, неначе люті вороги. Він був поміркована, статковита й практична людина. Його жінка була непоміркована, розтратлива, любила розкіш та шикарне гойне життя й сипала грішми, як половою. З ранку до вечора вони обоє тільки те й робили, що зачіпали одно одного докорами, сварились, змагались та лаялись. Вона обридла йому гірше печеної редьки; він обрид їй і остогид так, що вона не могла й дивитися на його. Вона полаялась з ним, покинула його й виїхала за границю, щоб Настуся скінчила в Парижі своє виховання і вчіння.

- Баба з воза - на колеса легше! - сказав Самусь перехрестившись. - Принаймні в хаті буде тихо.

Але він помилився трохи: баба встала з воза, але на його колеса, на його кишені стало ще важче.

Мати з Настусею оселились на прожиття в Парижі Настуся записалася в якусь школу, щоб довчиться французької мови та вислухати курс французької літератури. До неї ходив дорогий вчитель музики й виправляв її гру на роялі. Скінчивши своє виховання, Настуся з нудьга читала дуже багацько книжок, та все романів. Але романтики, а найбільше Жорж Санд та найновіші декадентські поети й повістярі найбільше припадали до її нервової, мрійної, випещеної, трохи збоченої вдачі.

Довго вони з матір'ю жили та швендяли по всіх усюдах за границею й, певно, жили б довше. Але незабаром мати почала кородитись на груди, сохнуть та в'янути. Неспокійні усякові пережитки незабаром дали себе знати. Щоб розбуркати свої слабкі нерви, вона впускала собі морфій в ліве плече; на тому місці в неї завсігди наганяло болячки. Вона швидко ослабла на сухоти, довго лічилася усякими ліками, побувала на усяких водах і врешті померла. Настуся трохи не збожеволіла, трохи сама не вмерла з горя та з

туги. Вона мусила вернутись у Київ до батька, в препротивну провінцію.

Вернувшись додому, Настуся одразу здивувала усіх усім: і своєю занадто вже вольною паризькою поведінкою, і своїми різкими манерами, і своїм убранням, здоровецькими капелюшами з копицею страусових пер на голові. Перейнятлива, як мавпа, проворна, жвава та вертка зроду, вона ще до того вдавала з себе дуже ворущливу й жваву парижанку. Де треба було обернутись, вона перекручувалась на одній п'яті раз або й двічі. Де траплялось тільки переступить через рівчачок під дощовими трубами на тротуарі, вона плигала через його, та ще й з розгоном, неначе коза через перелаз. В парках, де вилась будлі-де стежка на сугорб або горб, вона не виходила вгору, а вибігала, неначе вилітала. В театрі в проходах між кріслами вона не ходила, а бігала й ніби пурхала. Завсіди й скрізь вона крутилась, вертілася, неначе дзиґа. Дами так і продражнили її американською дзиґою, а панни дражнили її паризькою козою. Вона ходила по місті й на прогуляння, і в гості сама як дуже еманципована панна, робила все, що тільки припадало їй до вподоби, вбиралась чудно, як тільки хотіла. На людський поговор, на осуд суспільства вона нітрошки не вважала, бо ставила себе без міри вище од усіх провінціалок і в вічі сміялася з їх забобонів.

Усі знайомі загалом поглядали скося на Настусю, як на трохи навіжену. Тітки та дядини силкувались направляти її на добру путь, чіплялись до неї. Але вона сміялась з їх і з їх напутіння таки просто їм в вічі й кепкувала з їх усіх. Батько тільки махнув на неї рукою, як і на її матір, бо добре знав незламну, цупку вдачу їх обох... Вона бундючилась і перед своїм батьком і вважала на його, як на грубу й просту людину, як на деспота й варвара.

Павлусь вернувся з-за границі, так само нахапавшись

вершечків наймоднішого декадентства в заграничних вищих кружках серед молодечі. Взагалі Павлусь і Настуся повертались додому готовісінькими. Павлусь розторсав собі нерви систематичною гульнею по ночах, алкоголем та романтичними походінками. Настуся була зроду істерична й трохи психопатка, бо перейняла це добро на спадщину од своєї прицуцуватої мами-морфіністки.

Вернувшись з-за границі додому, Настуся в однієї своєї тітки стикнулася з Павлусем і познайомилася з ним. Павлусь одразу вразив її своєю надзвичайною красою. Він був пишній на диво, рівний станом, чорнобривий, з таким гарним лицем, неначе воно було намальоване тонким пензлем дуже високого художника. І чорні густі брови були ніби вимальовані на високому гладенькому чолі, і виразні, звивчасті червоні уста були ніби обведені найтоншим пензлем. Очі карі, ясні, блискучі, вуса довгі, м'які, як шовк, васильки на висках кучеряві, рожеві вуха, пишній матовий колір довгобразого виду - усе було ніби намальоване найсвіжішими фарбами, аж очі вбирало в себе!

Настусю одразу вразила така дивна, художня краса, вразила її артистичне почування. Вона одразу покохала його гаряче, палко, як кохають дуже нервові особи, з усолодою й навіть муками серця. На неї ніби одразу найшла якась солодка пошесть, обхопила її всю, промкнулась у її серце, в її душу й обхопила ніби полум'ям. Павлусь так само покохав Настусю й незабаром признався їй на одному балі, що любить її щиро й без неї не може жити, не може дихати. Тиждень мучилась Настуся, не бачивши милого, неначе в огні пропасниці. Вона зблідла, помарніла, заниділа, сливе заслабла, никала по Хрещатику, світом нудила, никала скрізь, сподівалась, чи не вглядить його будлі-де. Але Павлусь ніби зумисне сховався од неї в своїх покоях. Попомучившись тиждень, вона таки насмілилась просто піти до

його, побачиться з ним і хоч надивитись на його. В Парижі, в Латинському кварталі, вона не раз і не два, жартуючи, забігала з візитами до знайомих студентів потай од мами, бо вважала на себе, як на зовсім еманциповану панну, нехтуючи якимись там старосвітськими забобонами в суспільстві.

II

Настуся прийшла до Павлуся в четвертій годині осіннього дня, сливе перед вечором.

Павлусь тільки що виспавсь і встав з ліжка, тільки що гарзд продер очі, напившись сливе ввечері «вранішнього» чаю, бо він завсігди гуляв цілими ночами то по ресторанах, то по клубах, вертався додому або вдосвіта, або зовсім вранці і спав сливе цілий день. В четвертій годині дня він звичайно пив свій вранішній чай.

В розкішних і просторних горницях був такий нелад та гармидер, ніби в їх ночували жиди з балагулами, як приказують у приказці. І в Павлуся в роті було так, ніби і в його в роті заночувала одна балагула. Він аж крикнув з дива й несподіванки, вглядівши Настусю. Вона голосно й дрібненько зареготалась, неначе пташка в садку весело защебетала.

- Еге, не ждав? Еге, не сподівавсь мене до себе в гості? Правда? - сказала Настуся й реготалась так голосно, ніби вона дзвонила в срібний дзвоник.

- І ждав тебе щодня, щогодини, і сподівавсь тебе до себе, моя мила Настусю! - сказав він і подав їй обидві руці, а потім оступивсь од неї на ступінь, згорнув руки на грудях і вступив у її вид своєї карі, блискучі, неначе гарячі очі.

- От я й пришелепалась до тебе, бо почувала духом, що ти мене ждеш до себе, ждеш тепереньки, стеменно цієї го-

дини, дійсно цієї хвилини.

- Не пришелепалась ти, а крильцями прилинула до мене, моя жадана ластівочко! впурхнула в мою горницю, ніби десь у вікно з зеленого садка. Я тебе сподівався до себе щогодини, щохвилини, бо ще на минувшому тижні довідався духом і серцем, що ти навіки моя, а я навіки твій. Я ще тоді на балі по твоїх оченятах, по твоїх зіньках угадав це. В твоїх зіницях я тоді вгледів себе, своє обличчя, впіймав свої очі. І мої очі в твоїх очах одразу блиснули іскрами, ніби зайнялись. Це диво було неспроста. Це було потайне поєднання наших душ. Це був символ... Я одразу прочитав і втямив той символ, що загадчано блиснув тоді в твоїх оченятах.

- Прочитав? Ти тямиш в читанні цієї дивної, загадчаної книги? - крикнула Настуся з таким захватом, що в неї темні очі зайнялися електричним блиском.

- Тямлю, як і ти тямиш, - спокійно сказав Павлусь. - Ми обоє вчилися по тих самих книгах і в тій самій школі розуміння потаємного поєднання душ. Правда? Еге, так?

- Еге! Ти, мій милий, добре вгадав! - сказала Настуся.

- Я читаю твого загадчану книгу кохання навіть через бібулу, навіть через загорнуті товсті палятурки. Мені й не треба розгортати твоєї книги, бо мені дано такий пронизувальний та промикувальний зір. - сказав Павлусь. - Це сталося тоді, як я побачив свої очі в твоїх очах. Од того часу мої мрії увійшли в твоє серце; твої мрії увійшли в моє. Ми зробили обмінок мрій, ми поєднались душами, стали однією душею.

- Мій милий, мій золотий! Чи ти пак знаєш історію мого серця, мого убогого заниділого серця? Я прийшла до, тебе, щоб розказати історію свого заниділого серця. Ти думаєш, що я любила до цього часу щиро, гаряче? Ні, мій милий! Я любила до цього часу так, як часом інколи вглядиш на небі

якусь надзвичайно блискучу зірку, що ясно-преясно миготить, неначе око, і ллє алмазний блиск; задивишся на неї, милуєшся довго, а потім на другим вечір шукаєш її на небі між зірками і вже не знайдеш, не впізнаєш між іншими зірками, ніби й слід її щез з очей навіки. Моя любов до цього часу була жовта, неначе листя вмираючої осені. Я вже була втратила надію на своє серце; думала, що йому доля судила недоладну жовту любов повік, що мені не судилось покохати рожами та фіалками, усім серцем всисати та нюхати пишний аромат мрій гарячого, червоного кохання. Аж тепереньки, як я тебе вгляділа, я ніби оддала своє пожовкле, пожолоблене листя в славному берлінську фарбарню. Ти відомий тому, яка то берлінська фарбарня? - спитала Настуся.

- Відомий тому, ще й добре! - сказав Павлусь.

- Там якісь славні, дивні чарівники фарбарі перефарбували, перемалювали моє бідне пожовкле листя, намалювали на йому рожі та фіалки, повимальовували пишні зорці. Вони якимсь чудом перетворили моє убоге серце, котре ще й досі гаразд не кохало, а тільки силкувалося кохати, як дитина силкується вперше спинатись на свої м'якенькі ніжки. Аж тепереньки я дізналась, що то таке дійсна, правдива любов!

- Друже мій, милий мій! серце моє золоте! - крикнула Настуся, поклавши Павлусеві обидві руки на плечі. - Ти той чарівник, той дивний фарбар, що утворив з моїм серцем диво дивовижне, перемалював, перезолотив моє пожовкле листя кохання весняними фарбами. Серце моє золоте! як я тебе кохаю!

Вона оступилась од його на два ступені, склала долоні, неначе на молитві, і безмовно й жадібно втирила в його вид свої блискучі очі, потім помаленьку обвела очима усю його пишну постать з верху до самого долу. Він стояв пе-

ред нею, неначе Феб на колісниці, гарний та пишний, рівний, неначе обтілений, обличчений Аполлон, з легкими кучерями на васильках, з чорними, ніби намальованими бровами на високому чолі, з рожевими вухами під кучерявими васильками.

- Ти пишний Феб, яснозорий та променястий, котрий тільки що став на свою огню колісницю, простягав могутні й білі руки, наливає свої пишні очі огнем, щоб бризнути промінням світа на дрімаючу землю. Ти сонце, а я твоя, ще затінена темрявою ночі земля, на котру ти от-от незабаром сипнеш своїм гарячим золотим промінням. Схиляюсь перед тобою, здіймаю до тебе руки, молюся тобі! Сип на мене твоє золоте проміння! Я ладна прийняти смерть у твоєму вогні за твою ласку, за один поцілунок твоїх червоних гарячих уст.

- А ти думаєш, що я не люблю тебе так гаряче, так навіжено, як ти любиш мене? - сказав Павлусь з легким докором. - Моя любов до тебе одразу стала неначе розпечене в жару залізо. Я дивлюсь на тебе й ніби їм тебе очима, їм ротом та зубами, неначе якусь надзвичайну, навдивовижу смачну страву. Я почуваю уявки, що жую тебе й ковтаю. Я вже ніби проковтнув тебе всю, почуваю вже тебе у своєму мрійному нутрі і все-таки не можу гаразд наїстись тобою, твоїми очима, твоїми бровами, - сказав Павлусь, дивлячись і справді запаленими очима на Настусю.

Він і справді ніби їв її дикими блискучими очима.

- І я тебе в цей час ніби їм, як смачне яблуко, як соковитий солодкий виноград, ніби п'ю сік того пахучого винограду любощів. І я вже ніби проковтнула твої пахучі карі очі, - сказала Настуся.

- Як я тебе вперше побачив, я одразу почувив надзвичайні пахощі, котрими повіяли на мене твої очі, твої брови, але ті пахощі спершу були занадто гострі, п'яні. Я тоді вча-

дів од пахощів твоєї краси. Мені ніби дух забило солодким, але гострим, ніби перцьовим клейтухом. А тепер твої очки пахнуть фіалками, твої брівки пахнуть жасминами. Самі мої мрії про твоє кохання стали запашні.

- І в мене самої мої мрії про тебе, моє серце, стали вже пахучими квітками. Я оце ніби живу в пишному квітнику. Моя голова аж стуманіла, аж заморочилась од солодкого чаду тих квіток. Які там квітки! А скільки їх насаджено! Яка розкіш! Який захват! Я випадком натрапила на дивного садовничого. Який дивний випадок! Ти знаєш того садовника? - спитала Настуся.

- Ще б пак не знав! Який і справді щасливий випадок! - сказав Павлусь.

- Цей садовничий - то чарівник. Він знає дивні чари. Він насіяв для мене квіту по всьому світу, закрасив для мене весь світ квітками. Куди не піду, куди не гляну, скрізь для мене цвітуть квітки, скрізь для мене пахне рожами та фіалками. Куди не гляну, скрізь бачу пишні квітки: і на землі квітки, і на небі квітки, і на воді квітки - квітки моїх золотих мрій, моїх пахучих мрій. Я наскрізь пропахалась їх пахощами. Яке веселе та червоне стало моє життя! Ти, мій коханий, мій любчику, дав мені це щастя!

- І ти, моя любко, закрасила мені мої ясні ночі. Мої очі стали вдвоє якось ніби ясніші, веселіші для мене, - сказав Павлусь.

- Яка солоднеча мрій! Яка височінь фантазії! Я літаю, я шугаю, неначе орлиця в піднебессі понад верхами гір, понад льодовими глетчерами Альпів. Це кохання моєї випещеної душі, мого тонкого розвитку серця й розуму, - сказала Настуся.

І довго ще вони виливали свій декадентський ліризм кохання та почування, мотаючи його, неначе нитки на клубок.

- В мене вже аж ум за розум заходить од високих нематеріальних любощів. Це любощі вищих животин, це любощі духів. Ми вже помінялись і поєдналися мріями. Поміняймося серцями, станьмо вічними супряжичами в супрязі душ та серців! - сказав Павлусь.

- Поміняймося зараз, і наш спіл кохання стане віковичним. Вийми з мене моє серце і вклади в мене своє серце, щоб ми з'єдналися навіки, щоб ми були одна сутність, одна душа! - крикнув несамовито, але дуже галантно й ефектно Павлусь. - Постановім зараз цей спіл душ, бо я не наїмся й не нап'юся твоєї краси. Я захилююся твоєю красою, я давлуюсь тобою. Я почуваю, що твоя краса от-от задушить мене на смерть...

- Міняймося серцями, мій милий! - сказала Настуся.

- І локонами нашого волосся, - крикнув Павлусь.

- І зубами, зубами серця й мрій, - сказала Настуся.

- І нігтями - нігтями почувань, - крикнув Павлусь. - Побтинай свої нігті й дай мені. Я всиплю їх у тютюн і викурю їх, і вссу частку тебе в свої груди.

І вони дивились одне на одного й раювали.

- Як часом коли вирвеш, мій милий, зуба, подаруй мені цей брильянт, ці святоші кохання на схованку! Я оправлю його в золото й носитиму і вдень і вночі коло свого серденька. То буде задля мене свячений зуб мого Будди. Я прийшла до тебе сповідатись. Чи ти пак знаєш, що я буддистка? Як у Париж закликали жерців Будди з Цейлону, мама й я таки якось втислись з однією буддисткою, знайомою нам герцогинею, в залу, де жерці правили свою буддійську службу. Як мені сподобалась їх одправа! І я одразу стала буддисткою, і мама стала... Тільки мені не припало до вподоби, що в їх па шовковому убранні теліпались якісь латки, нібито Будди.

- Це символи убожества, прохацтва та чернецтва Будди, -

сказав Павлусь. - Признаюсь тобі, що й я в дечому буддист, тільки без тих латок, без того буддійського чернецтва, без тієї буддійської блекоти. В мене нема спочування до тих латок та чернецтва. В латках, як у старих ряднах, нема поезії. Я тільки визнаю Буддійську Нірвану, куди ми пірнемо з нашим коханням і повік кохатимемось і, може, переходитимемо то в рослини, то в животини, то в зорі, і все вдвох та вдвох, як два горішки в одній лушпайці. Може, я колись перейду в зозуля, а ти в зозулю, ти в курку, я в півня, ти в телицю, я в бичка... Це поетично!

- Та все вдвох та вдвох? І ніхто нас повік не розлучить? - спитала Настуся.

- Ніхто, ніхто! Ми, може, перейдемо на якесь сонце або планету й будемо там сяяти, розсипатимемось по світі золотим промінням.

- Ой, як гарно! Ой, як дивно й по-новому! Яка поезія! - сказала Настуся. - Ти світитимеш на мене, я блискатиму на тебе. І ми повік дивитимемось одне на одного й очей не зводитимемо?

І Настуся аж заплескала в долоні, аж очі заплющила, ніби вона достала од мами якусь надзвичайно гарну ляльку з діамантовими очима. І вона раювала.

І вона впала - сіла на оксамитову канапку й ніби пірнула в поросі, котрого не змітали й не струшували вже, може, тиждень або й два. Він сів проти неї в кріслі. І вони втирили очі одне в одного й ніби роздивлялись на якусь чудову картину або цяцьку.

І він любив її щиро, і вона кохала його гаряче, але вони не кинулись на шию одне одному й тільки милувались собою, дивлячись одне на одного, неначе на пречудову мертву мармурову статую, їх очі блищали, аж горіли, але ті очі були якісь ніби неживі, неначе скляні або кришталеві, які бувають у дорогих ляльок або в алкоголіків у найважчий

час їх хвороби, - в білій гарячці, коли їх очі блищать гострим, але сухим скляним блиском. І здавалось збоку, ніби то розмовляли не вони, а хтось інший говорив за їх, і живі слова їх живої розмови лились десь зверху або збоку од якогось підкажчика.

Але вони не встигли зробити свій символістичний обмін, як хтось задзеленькав у прихожій. Настуся й Павлусь кинулись, аж жахнулись, ніби хто несподівано закравсь і вдарив раптом по їх напружених нервах.

- Хтось дзвонить, - зашепотіла Настуся до Павлуся. - Нехай Гаврило скаже, що тебе нема вдома. Чогось я оце дуже стривожилась. Хтось неначе прибіг за мною, доконче за мною. Чогось моя душа почуває, що за мною. Чи не тітки часом оце вистежили мене?

Павлусь схопивсь і побіг навперейми старому Гаврилові. Але Гаврило похопивсь і вже одімкнув двері. В прихожу вскочила Павлусева дядина Ніна, побігла й прожогом вшелепалась просто в світлицю, навіть не роздягнувшись і не роззувши колош. Вона ніби гналася слідком за якимсь злодієм або когось шукала та за когось питала.

- Добри вечір тобі, коханий Павлусю! Я оце до тебе похапцем, на часок, на хвилиночку, - задзигорила дядина Ніна.

- Доброго здоров'я! - сказав Павлусь байдужно, насупивши брови й навіть на той час забувшись, що треба ж попросити дядину сісти.

- О! чи ти ба! В тебе, Павлусю, гостя! - крикнула здивована дядина й кинулась вітатись з Настусею.

Настуся ледве підвелась і холодно й надуто привіталась з дядиною Ніною.

- Мій коханий Павлусю, вибачай, що я оце тебе потурбувала. Пошукай, будь ласка, в себе, чи не забула я часом у тебе мого ручаного саквояжика? Подумай тільки собі, яка я роззява. Пішла я вчора на Хрещатик скупувувать по ма-

газинах деякий дріб'язок, знаєш, там наші стрічечки, шпильки, голки, нитки та усяку нашу жіноцьку нісенітницю. В саквояжику в мене було й портмоне, а в йому зосталось ще й грошей карбованців, мабуть, десятків зо два. Вертаюся я з своїм крамом додому. Коли зирк на руку! а на руці не теліпається мій саквояжик. Я його, певно, або згубила, або десь забула, йду я назад, питаюсь скрізь по магазинах, бо я часом у магазинах забуваю то зонтика, то деякі свої дурні покупки. Чогось у мене од тієї купівлі аж голова заморочується. Тоді я, вертаючись з покупками додому, забігла до твоєї, Настусю, тітки Мані. Вона каже, що я в неї тоді нічого не забула. Та оце думаю: забіжу ще до тебе та пошукаю, чи не забула я часом свого саквояжика в тебе. Подивись, серце, гаразд, пошукай по всіх покоях, спитай у Гаврила, чи не бачив часом він, де я поклала мій саквояжик, та ще й з грішми. Не так мені шкода грошей та дрібних покупок, як самого чудового саквояжика.

- Ти тоді й справді вешталась та никала по всіх покоях; може й справді десь поклала та спохвату й забула, - сказав Павлусь й пішов по кімнатах шукати та нишпорить.

Дядина й собі схопилась з місця й пішла слідком за ним блукати по покоях. Вона нагнала й старого Гаврила.

Обшукали, обдивились усі закутки. Гаврило заглянув і під канапу, і під ліжка, і під крісла, а саквояжика нігде не було.

Настуся сиділа мовчки, насупившись, і щось міркувала та метикувала в своїй головці.

«Дядина бреше. Вона нічого й не губила, й нічого не забувала. В неї, як я пам'ятаю, і саквояжика нема. В неї на виду, на очах не щире клопотання, не щире жалкування, а якесь роблене... неначе вона на сцені грає роль. Це мої тітки, мої жандарми, слідкують за мною, щоб доміркуватися, куди оце я пішла і де я. Певно, самі не насмілились ловити

мене в Павлуся та й потурлили оцю пришелепувату Павлусеву дядину шукать мене тутечки. Ну та й тіточки ж!»

Дядина й Павлусь вернулись у світлицю з порожніми руками. Само по собі дядина добре знала, що не знайде, бо й нічого не губила. Настуся своїм тонким здогадом та міркуванням одразу втямила цю всю дядинину комедію.

- Ото бідна моя голівонько! Певно, мій саквояжик десь валявсь на улиці, а його хтось давно знайшов, - бідкалась дядина.

- Авжеж на вулиці довго не влечить. Вже давно його й слід щез, і признаки не зосталось, - додав Павлусь. - Мусиш купити собі другого достоту такого саквояжика.

- Такий буде, та не той! - бідкалась дядина та все зорила буцімто по мебелі, але скоса все зиркала на збентежену Настусю.

«Як зиркає баньками на мене! Ніби я й єсть той саквояжик. Дури вже кого дурнішого, а не мене!» - думала Настуся й ніби їла очима ту капосну наглядачку.

- Прощай, серце Павлусю! вибачай, що я оце тебе трохи потурбувала. Може, й ви, Настусю, підете разом зо мною, то я вас проведу додому, бо вже пізня доба, - сказала дядина.

- Я втраплю додому й сама. Я не звикла до поводитарів, - обізвалась знехотя понура й насуплена Настуся.

- То вже хіба ти, коханий Павлусю, проведеш Настусю додому, бо в нас у Києві не Париж і не Рим: фіякрів нема, а єсть тільки небезпечні мурла звощики, котрі ладні завезти молоду панну і в пущі, і в нетри. Кидаю Настусю на твій догляд та на твою відповідальність, - сказала дядина Ніна.

Вона попрощалася хапком, якось роблено, нещиро й шугнула з покоїв, неначе сполохана курка в одчинені двері.

- Це ж мої тіточки, мої непрохані наглядачки та назиральниці послали її до тебе на вивідки, щоб пошукать мене в

тебе й істинно в тебе, а не будлі деінде.

- От і принесла лиха година оцю дядину не в добрий час: перебила нам наші золоті мрії, наші солодкі почування, - сказав Павлусь. - Це не дядина, а нишпорка! Винишпорила таки тебе.

- Скажи, серце, Гаврилові, щоб більше не одмикав дверей і нікого не пускав сюди. Знаєш, я духом чую, цю мої тітки зараз оце довідаються та й не втерплять і зараз прилетять сюди за мною на днищах, бо вони обидві відьми. Вони вже давненько слідкують за мною, де не ступить моя нога. Кажуть мені, нібито я в останній час стала чудна, навіть чудернацька. А я собі тільки саможіна зроду й оригінальна, і хочу бути вольною, як пташка в лісі.

- Така достоту, як і я. Ненавиджу й я тих назиральників і духу їх не зношу! - сказав Павлусь.

- Колись як розсерджусь, то, без сорома казка, попроганяю з покоїв своїх тіточок та дядинок, - сказала Настуся.

- Попрогагяй їх ік дідьку! Я, бувши тобою, давно б витурлив їх просто таки стусанами та потилишниками, а то й ломакою, - сказав Павлусь.

Вони посідали одне проти одного й знов почали тиху розмову, почали направлять свою декадентську ліру на передніший тон кохання та мрій, вилити в роблених, але штучних словах свої палкі почування, добираючи їх, неначе гарус до взорів. І вони вже були добренько направили свою ліру. Ліра почала пригравати. Коли це знов раптом задзеленькало в прихожій.

- Їй-богу, це прибігла котрась із моїх тіточок! - сказала Настуся, - або тітка Маня, або тітка Софа, або й обидві вкупі, бо хтось дуже здорово шарпнув за дріт, як шарпають тільки вони. Як зараз стукатиме в двері зонтиком або лупитиме кулаком, а може й коліном, то це безперечно вони, мої поліціанти. Це ж твоя дядина вже подала їм звісточку,

де це я знаходжусь.

- Я звелів Гаврилові нікому не одчинять, - тихо обізвавсь Павлусь.

- І добре зробив, - сказала пошепки Настуся.

В прихожій й справді дзеленькав дзвоник, ніби сказивсь, ніби його хто лупив ломакою, а він верещав, що було сили. Потім застукотіло в двері, неначе хто штурхав палицею, а потім загуркало кулаком.

- Це котрась тітка добувається до твоїх покоїв. Це вони вже напители і хочуть спасати мене од якоїсь напасті та спокуси. Як лупцює! Це вже, певно, лупить не кулаками, а коліньми. Нехай там казяться! Нехай трохи побрикаються, то на голову буде легше, - шепотіла Настуся.

Вона встала, одчинила двері, стала в дверях, висолопила язика до прихожої, а далі «стругнула редьки» тіткам, поклавши палець на палець навхрест і стружучи пальцем, наче редьку.

Тітки довго стукотіли та торгали дверима, аж замок та засув дзижчав, а далі й перестали. Знов у покоях стало тихо, як в усі. Гаврило затаївся десь у куточку й ніби на той час замер.

- Тітки вважають на мене, як на божевільну, - сказала Настуся, пірнаючи в м'якім кріслі. - Нехай собі так думають. На здоров'ячко їм! Мені за це байдуже! Але мене бере злість, що вони встрявають та вмикуються не в своє діло.

Вже смеркало. Надворі сутеніло. В кутках покою стали чорні тіні стовпами. Високі дзеркала на мраморних консолях ніби потопали в меланхолічному сутінку. Широкі лиснючі позолочені рами картин та портретів ніби припали густим порохом. Три чималі давні портрети якихсь козацьких полковників, Павлусевих предків, у стародавніх темних рамах ніби заснувались чорним павутинням. В каміні дотлівали поліна та трусок і ледве жевріли в попелі. Жар

жеврів і вряди-годи спахав на головешках.

- От вже смеркає ваш день і світає мій ранок, - сказав Павлусь Малинка. - І навіщо бог сотворив той непоетичний день, якесь погане сонце? Мій ранок саме оце починається. Це мій час поезії, забавок та веселощів. Саме добрий час постановити нам вічний спіл кохання. Настає поетична година! година мрій!

- І справді мрійна година! - сказала Настуся, наблизившись до Павлуса й узявши його ніби за мраморну холодну руку. - Міняймося серцями, мій голубе сизий!

- Почекай трохи! нехай гаразд розвидниться ніч. Нехай добре свіне надворі мій чорний поетичний день і висипляться на небі зорі. Я щирий декадент по своїй природженій вдачі і, певно, таким і родився й охрестився. Я люблю ніч і ненавиджу день, і не люблю сонця, як не любить його нічиєптаство. Вночі в мене дужче і краще грає уява; мені якось охітніше грається в карти, п'ється вино, сипляться жарти. Вночі ніби й цигара смачніша, і дівоча краса краща, імлістіша й вогкіша, і любов солодша. Скільки поезії в гарній ночі!

- Твоя правда, мій коханий! Справді й музика та співи вночі якісь поетичніші й смачніші, і танці на балах вночі буйніші, неначе поетична хурдига та метелиця влітку на верхах Монблана. Ніч - це поетична мрійна відьма верхом на золотій кочерзі з брильянтовим помелом у руках. Я ладна хоч би й зараз перейти на твою віру - пристати до твоїх звичок. Мені вже день обрид і сонце остогидло. Мені вже все на світі обридло. Ще в шістнадцять год мені обридли танці та бали, в вісімнадцять мені вже остогидли, надокучили компліменти паничів та їх дурне причепливе залицяння, надокучили самі паничі, а в двадцять мені вже обридли Париж, Рим та Ніцца, як і наш Київ.

- Мої обіди аж у глупу ніч, а вечере аж світом, а снідання

аж увечері, - обізвавсь понуро Павлусь. - Так воно буває в оперних артистів та в нас, бо й ми ж артисти свого штучництва, - сказав Павлусь.

- А справді, я велика артистка душею, я велика естетичка! Як я люблю все гарне, все красне! Як я люблю всяке штучництво! Музика та співи - це дихання моєї душі; малярство, картини - це зір моїх очей. Я давно була б пішла на сцену, та моя небіжка мама спротивилась і заклала мене, щоб я не була на сцені, - сказала Настуся.

- Одже ж вже дніє вечірня темрява. Саме настає поетичний час здійснить наш обряд поетичних заручин. Загаємось, забалакаємось, то ще й смеркне наша поетична ніч, гляне противне сонце, і чари зникнуть... А я тепереньки ввесь у чарах та в мріях по самісіньку шию! Вже з головою пірнув у чари!

- І я, серце, як тільки переступила через твій поріг, поріг мого щастя, моєї любові, то одразу стала по коліна в чарах, неначе по коліна в густій пшениці. Вже чую - духи шептом шепочуть мені з твого каміна, щось гомонять у кочерзі коло каміна...

Він підвівсь і став, пишний, мов золотий ідол Ваала. Вона стояла блискуча, неначе золота відьма на скляному Броккені. Вони обоє були в чарах кохання, неначе в золотих шахах.

- Ти золота Афродіта в моєму храмі кохання. Я заколю себе, проштрикну своє серце й спалю себе в багатті на жертвоприносини для тебе, моя богине! - крикнув з ефектом Павлусь.

- Ти пишний Зевес моїх мрій, Зевес Олімпійський, увесь з слонової кості, оповитий через могутнє плече золотою мантиєю! Ти огнистий Молох, бо твій вогонь мене от-от поглине. Ти Молох, а я твоя жертва. Пали ж мене на поетичному багатті кохання! Мерщій кидай у багаття криштале-

вий трусок та мрійні сухі тріски! Огняна середньовікова поема!

- Середньовікова поема! пишна, пахуча поема! - сказав Павлусь палко. - Чи може бути що краще за середньовікову поему кохання? Я чую над нами подих середніх віків: от лицар грає на бандурі, дама його серця виходить на замкову високу башту, на високий повітряний балкон...

- Музика янголів у небі! Небесні мелодії мрій, мрій любові!..

- Вона стоїть високо на повітрі. Він шугає орлом на хмарах мрій з солодкогучною бандурою в руках. Міста горять, села палають. Дим клубками крутиться, валує. Здоровецькі армії, заковані в блискучі кольчуги, прикриті золотими шликами, сунуться, неначе незліченні татарські орди. Армії звалюють твердині, руйнують замки, башти та стіни. Люде стогнуть, ойкають. А з замків, з високих башт, десь ніби з хмар, лється тиха делікатна музика, мелодійна пісня, висока поезія, летять з подихом вітру високі небесні мелодії...

- Правда, гарно! І страшно, і гарно! Препишна поезія! - мовив Павлусь.

- Ой гарно ж! Ой яка ж то була висока поезія! Які тоді були поетичні любовці! Якби я тоді жила, за мною не ганялась би слідком погана, зубата, таранкувата та кирпата нудьга по всіх усюдах. Пишно! Гарно! І страшно, і гарно! Скільки поезії!.. - аж верещала Настуся.

- Ми постановимо спіл наших душ, - сказав Павлусь, - поміняймося серцями серед лицарської поезії, в чаду помершої поезії, серед померших поетичних душ, померших мрій, померших, але не похованих на кладовищі, не закопаних у сиру землю, бо... вони й досі животіють у нас... Еге, животіють?

- Я почуваю уявки, що вони живуть і досі в наших душах.

- сказала Настуся. - Сідай за рояль і пригравай! Виклич мелодіями минуше! Виклич чаклунством музики давні чари! Виклич символістичний профіль середніх віків! Ти сам чарівник. Ти зробиш це чарівництво!

Він в одну мить кинувсь до рояля, котрого направщик не направляв, може, вже років з десять, і вдарив по клавішах. Торкнуті клавіші увігнулись під його тонкими, неначе пазури, пальцями. Струни, ніби перелякані в десятирічному спокої та сні, задзижчали, зашипіли, котра сторч, котра в борщ. Рояль загуркотів, застукотів, неначе гармати Валленштейна. Настуся вгледіла на столику купу газет, кинулась до столика з грацією справдешньої парижанки, побігла, неначе легенька серна поскакала, через покоїк, налала здоровецький жмут газет, розгорнула здоровецькі листки й почала шпурлять їх у камін на тліючі головешки. Папір зайнявся й спавнув. Вона ніби гралась у якоїсь іграшки, дуже цікавої й нової, хапала листки, бгала їх у руках і оберемками кидала в камін на жар. Полум'я спавнуло й шугнуло з каміна на кімнату, лизнуло червоними язиками високо вгору по каміні. Дим клубками повивсь попід стелею, покотився по стінах, по козацьких полковниках. А вона все ніби пустувала, підкидала того сухого труску, ніби гралась, наче маленька пустотлива школярка. Червоний світ замиготів по стінах, задрижав по золочених рамах. Козацькі темні голови виглядали з диму, неначе з хмар.

- Правда, це полум'я дуже вдатно й символістично нагадує середньовікові пожежі, - сказала Настуся. - І страшно, і гарно: і полум'я пожежі, і дим, і згарятина, і мелодії арф та бубонів, і гук гармат. Ой гарно!.. Ой як весело!..

І Настусі здавалось, що вона або грає в якісь оригінальні ляльки, або виступає на сцені в якомусь дуже чудному спектаклі.

- От теперечки мої мрії в тобі, твої мрії в мені! Теперечки

мінняємось серцями, - крикнув він несамовито, скочивши од рояля до неї, неначе тигр легким та граціозним скоком з-за пальмових кущів. - На ножа! розпанахай мені груди, виріж моє серце. Я розпанахаю твої груди й виріжу твоє серце. Ти вкладеш своє серце мені в груди, я вкладу своє живе серце в твої живі груди. І ми почутимо поетичне гаряче й тонке мрійне кохання середніх віків, раювання лицарів та їх дам серця! Ми почутимо кохання й раювання усіх віків, і кохання Зевеса з Герою, і Геркулеса з Венерою, і Ромео з Джульеттою!

Старий Павлусів лакей Гаврило, почувши з своєї кімнати дим, одхилив двері й заглянув. Подумавши, що в каміні зайнялася сажа, він ухопив відро з водою й прибіг, щоб заливати пожежу.

- Ти чого, Гавриле! Пішов геть і зачини двері! Чи ти не здурів часом?

- Я думав, що ви, пустуючи, наробили пожежі, та оце прибіг заливать. Ой господи! Ще сплять батьків дім і господу!

- Іди собі та не появляй сюди очей! - крикнув Павлусь.

- Ой як гарно! То це ми й справді загарбаємо собі кохання всіх віків і народів? Скільки кохання! ой-ой-ой! Скільки зітхань любові! Вийде буря й вихор од одних зітхань любові! Яка величність! - сказала вона.

- Кохання всіх богів і богинь од Ваала й Молоха й до київських відьом на Лисій горі. - сказав Павлусь.

Він вибіг до другого покою й виніс здорового блискучого ножа, котрим крають хліб на скибки. Вона десь налапала на столику перед дзеркалом ножиці й ухопила їх разом вкупі з довгим гребінцем. Вони обоє стояли перед каміном і дивились обопільне одне на одного. Ясний червонястий одлиск од паперового багаття миготів хвильками по їх щоках, по білих чолах.

- Яка ти пишна в цьому фантастичному середньовіково-

му освітленні!

- Який ти гарний!

- На! - сказав Павлусь і тикнув їй в руки довгого ножа, - принеси мене на жертву, на приносини Діані та Афродиті!

- На! - сказала Настуся й сунула йому в руки ножиці вкупі з гребінцем. - Принось мене на жертву тільки собі, бо ти мій бог.

- А це навіщо така проза? Якийсь нікчемний гребінець? Це не символістична річ. Пхе! - сказав він і кинув гребінця в полум'я.

- Вибачай. Я так стурбована коханням, що гребінець здався мені списом. Мені забило памороки. Голова туманіє. Мені дух забиває. Я скаженію, я навіснію од кохання. - сказала вона. - Виймай мерщій своє серце й дай мені цей великоцінний подарунок. Як я бажаю побачити написану на йому твою любов, понюхать ті пахощі любові, котрими воно, певно, теперечки парує! Виймай швидше моє серце ножем!

- Ми подивимось, понюхаємо й проковтнемо; ти проковтнеш моє серце, а я твоє, - сказав він з запалом.

Настуся заметушилась, бо очевидячки вже позабувала модну заграничну символістичну мову і все збивалась з ролі на мову свійську, вселюдську.

- Твоє ж серце сире. Я... я сирого не зможу проковтнути.

- Ми обіллємо наші серця лимоновим соком, неначе морську черепашку. І усолодимось цим олімпійським поживком невмирущих. Ми наштрикнемо їх на небесну шпичку обоє до купи й пришкваримо їх на оцьому вогні поетичної символістичної пожежі.

- Край же швидше мої груди! Я навіженію, я швидко збожеволію! - крикнула вона й почала й справді розстібати свою кофту та виставлять свої груди.

«Цур дурної навісної! Невже вона оце гадає й думає, що я

справді патратиму її й себе, неначе заколоте поросся?» - подумав Павлусь, а потім голосно сказав. - Pardon, мила Настусю! Ти, очевидячки, вже давно з Парижа. Ти вже спрости-лась от тут у глушині. Ти забула вже модну мову символістики, - промовив Павлусь, прочитавши на її божевільних очах, на її виду справдешню наважливість викрають серце з грудей.

Настусі стало ніяково. Вона спустила очі додолу, неначе школяр-провинник, їй стало сором.

- Твоя правда, мій милий, мій чарівний. Я одстала од моди, од віку, од прогресу. В цьому вовчому дохлому закутку хоч-не-хоч, то одстанеш, стаєш такою, як усе тутешнє плебейське громадянство.

Він притулив ножа до її серця, потім до свого й передав його Настусі. Настуся притулила ножа до його серця, потім до свого й вернула йому.

- Поміняймося символами! - сказав він тихим, тихим голосом.

- Поміняймося і будемо од цього часу носити їх коло свого серця. Еге, так? - сказала вона солоденьким голосом.

- Візьми мій символ просто з мого самісінького серця! - сказав він.

Павлусь розстебнув жилетку й одчикнув ножицями ліву половину своєї синьої жилетки.

- Висока ідея мрій! Ти даєш мені пахощі свого пишного тіла, - промовила вона.

І Настуся розстебнулась і одшматувала ножом ліве погруддя своєї кофти.

- На частку мене самої й люби мене по віки вічні. Вони помінялись символами, понюхали, поцілували в притулили їх до гарячих видів, до очей, до лобів.

Вони довго тулили, нюхали, лизали - й раювали!..

- Я пришию твою жилетку до оцієї обчикриженої кофти

й буду носити, і буду почувать тебе коло мого серця, - мовила вона.

- І я пришию шматок твоєї юбки до своєї жилетки й буду носити навіть при людях, не побоюся смішків, спатиму в ній, щоб ти й у сні дихала своїм духом через юбку на мене. Це наші святощі! - сказав він.

- Це на нас будуть латки Будди, ті, що й досі їх нашивають на шовкових ризах благочестиві жерці Будди, - казала вона. - Одкрай мені ще пасмо твого пахучого волосся. Я покладу його в свій альбом і нюхатиму твій дух і сховаю в будуарі, щоб тобою пропахався й мій будуар.

І він одкраяв для неї пасмо свого волосся й подав їй, потім ще одкраяв шматок підтяжки й подав їй.

Вона поцілувала й раювала. І вона одтяла ножицями пасмо своєї коси й подала йому. Він поцілував і раював.

- А ти одкрай мені шматочок своєї панчохи, щоб вкинути твій рожевий дух у мій портсигар, щоб я курих твою любов.

І вона сміливо закотила поділ, одкраяла шматок панчохи й подала йому.

Він поцілував, посмоктав і вклав у свій портсигар.

Він раював. Він став рожевий!

Вона раювала. Вона стала блакитна!

Він ще дужче раював, дивлячись на неї. Він став перистий!

Вона ще дужче раювала. Вона стала ряба. Вона стала пахучою веброю африканського гарячого сонця; вона стала пахучою рябою куркою в небесній блакиті на острішку загати. Її любов пишталась, як собака в човні.

Їх кохання сяяло на всю світлицю усіма кольорами північного сяєва.

Їх любов міняла кольори, перебрала усі кольори веселки.

Їх любов стала ряба й смугнаста!

Кольори їх кохання згодом злились до купи: їх веселчана любов стала біла, неначе промінь сонця.

Їх любов стала жвавою оліндерською теличкою. Вона була ряба, періста й знов ставала біла, неначе усі сім проміннів веселки зливались до купи, то знов мінялись, ніби грали в хрещика, як пишне північне сяєво над Сибіром.

- Де ж буде наш перший поцілунок? - спитала вона згодом.

- На Монблані або на Монт-Розі в Швейцарії, високо, аж у хмарах! - сказав він.

- Коли ж це буде? Папа казав, що не швидко поїде за границю, бо мама розтринькала всі гроші.

- На Лисій горі над Дніпром, - обізвався він.

- Далеко, дуже далеко! - сказала вона.

- На Владимирській горі над Дніпром, коло Владимирського пам'ятника. Поезія! Дніпро! Височінь! Високо й поетично!

- Боюсь трохи за свою репутацію.

- На Соломенці, на шпилі, - сказав він, - все-таки ближче до неба, ще й під гаєм. Поезія!

- Добре! Там будемо на одшибі. Коли ж? - спитала вона. - В маї?

- О, до мая дуже довго. Я вмру од кохання до мая. Тепер ще тільки осінь і листопад. Але ж тепер саме май за екватором у Капштаді й Трансваалі. Цього з нас доволі. Ми з Соломенки нюхатимемо й бачитимемо африканський май. Почування здалеки! Яка поезія! Май здалеки, а близько мрійний або й справдешній поетичний туманець та імла на Соломенці, - сказала вона.

- Імла - це символ нашої мрійної любові. Так вже обридли в книжках романи в маї. Це щось дуже вже старомодне. Наша любов вогка й мокра, - сказав він.

- Наша любов дуже вогка, в густому тумані. Як ори-

гінально й ново!

- Наша любов вогка! Наша любов - любов амфібій. Правда, це нова нечувана ідея, нечувана любов?

- І я лучче люблю вогку любов. Я вийду до тебе на самісіньке пилипівчане пущення під ліс на Соломенський шпиль. Там нас ніхто не побачить, ні одна тітка не зоритиме злим очком на нас; дядини та усякі зовиці-сестриці не побачать нас.

- Там ми зіллємось у хмарах мрій та в олімпійському тумані в першому поцілунку.

- Оригінально! дивно й дивовижно! - аж крикнула вона й заплескала в долоні.

- Виїду перед вечором на пущення й ждатиму там тебе в вогкому тумані, ніби на версі поетичного Монблана, - сказав він.

- Любов наша не суха, а мокра! Це пишно! Це дивно!

- А тим часом незабаром настане мій поетичний південь ночі. Мені вже час виходити з дому. Вже заворушився поетичний світ мари, русалок та привидів. Мені час обідати в ресторані з уланами офіцерами. Чи ти пак знаєш, чого це я сьогодні так заспав? Скажу тобі по секрету: я вчора був у Трансваалі, хотів битись з бурами й забрать золоті копальні. В мене грошей катма.

- І я заспала! Я спіритка й маю єднання з духами. В мене вчора ввечері була з візитом моя небіжка бабуся й не дала мені гаразд виспатись уночі. Вже лягома мій папа вийшов з кабінету, а бабуся йде за ним слідком, дивиться на мене, певно, щось хотіла мені сказать, але вернулась назад. Я лягла спати. Лампадка блимає перед образами. А бабуся загляне в двері та й знов сховається. Заглядала, заглядала й не дала мені гаразд виспатись, - сказала Настуся. - Прощай, серце! І тобі вже час іти з дому.

І вона, ніби попечена любов'ю, з виразками солоднечі в

серці, крутнулась двічі на п'яті, переплигнула через поріг щастя з грацією, жваво, швидко, неначе кізочка через перелаз, і полетіла на крилах щастя додому.

III

Настуся прибігла додому, ніби в якомусь чаду. Вона була знервована. Все делікатне її тіло ніби трусилось. В душі ніби дзвеніли й лунали якісь дивні мелодії. Перший раз на віку вона закохалась щиро, закохалась без міри. Любов пойняла її, як весняне повіддя поймає луки та луги. Вона пила, захлиналась і не могла напитись того нового для неї щастя. Її батько, багатий український дідич Петро Михайлович Самусь, вже проспався по обіді, сидів за столом і допивав останній стакан чаю. Він був вже літній чоловік, високий, широкоплечий, русявий, кругловидий та повновидий, з веселим осміхом на повних устах, з веселим поглядом ясних очей. На голові й на пелехатих вусах тільки подекуди лисніли ніби срібні ниточки.

Батько навіть не спитав у дочки, де вона була: він звик до її вольних виходів з дому, до її никання по усіх усюдах і не впиняв ні в чому. Він знав, що вона його й не послухала б ні в чому.

Самовар вже погасав і шипів на всю просторну столову, потім запищав на п'ять тонів вище, підняв ще на три тони тонесенький голос, зачиркав, зацвірінькав, неначе горобець, і замовк.

- Це ти, папо, вже й допиваєш чай? - спитала Настуся й ніби впала на стілець коло самовара.

- Вже й напився. Я оце заспав по обіді. Вже година пізня. Я опізнився в клуб. Мене там, певно, вже ждуть та лають мої партнери.

Самусь позіхнув, і його кудлаті вуса ніби замахали вгору

крилами, неначе птиці здіймалися кудись летіти в вирій. З-під вусів блиснули міцні зуби, сливень усі цілісінькі.

- А ти, певно, будеш тут сама нудиться. Пустив я твою компаньйонку чи економку додому на тиждень, а вона от і забарилась. Ти, серце, побігла б до котрої тітки, або до кузинки, або до дядини.

- Бог з ними, тими тітками. Вони своїми осудами наженуть на мене ще більшу нудьгу. Мені добре й самій тепер, найлучче самій, - сказала Настуся.

І в неї трусився чайник у руці, з котрого вона наливала собі чай у стакан; трусилась у другій руці ложечка, котру вона взяла й почала колотити чай. Батько вважливо глянув на її руки, на стривожене личко.

- А я оце почув новинку. Мені казали, що відомий красунь Павлусь залицяється до тебе, ще й дуже залицяється, слідком бігає за тобою по всіх усядах.

Настуся липнула на батька ясними карими очима й з дива високо підняла свої густі тонкі, ніби намальовані чорні брови на широке чисте чоло.

- Хто тобі це казав? Певно, тіточка? - аж крикнула Настуся.

- Мені сорока на хвості принесла цю звістку. Але я мушу зауважить, що красунь Павлусь гультяй, ледащо та картяр: цілі ночі п'є та гуляє з такими, як він, по усяких ресторанах, великих і малих, і до решти гайнує батьківське добро. Прогуляли й промарнували вони вдвох з батьком по заграницях та в Монако на рулетці село й сахарню, а Павлусь незабаром прогайнує і той хутір Шелестуху, що зостався в його. Врешті він нестатковитий, пустий паничик, котрий тільки зугарний тиняється по Хрещатику та наводить своє пенсне на паннів. Це якийсь виродок колись славного, поважного роду на Україні.

- Там-то мені клопоту за твого Павлуса! Нехай гуляє на

здоров'я, - промовила вона, ніби зобиджена.

- А до служби, яка б вона не була, або до будлі-якого діла він таки зроду нездатний. Він тільки й уміє їсти, пити, спати, розкішно жити та в карти добре грати.

Настя надула губки й насупила брівки.

- Там-то мені клопоту. Я не мати Павлусева, щоб пеклуватися про його долю.

- Та воно так! В Павлуса тільки всього, що його краса. Гарний, як намальований. П'є, гуляє сливе щоночі, а свіжий з лица, як мак; вуха рожеві, неначе в йоркширського кабанця. Але я давно зауважив, що в тебе більше серця й фантазії, ніж просвітності, - бовкнув батько. - Ти й твоя неня схожі, як дві краплі води, і вродою, і вдачею, і вподобою, та ще й обидві нахапались за границею усякових найновомодніших штук: і спиритизму, і гіпнотизму, і декадентства, і усякої нісенітниці...

- Не кажи мені, папо, про усякі найновомодніші штуки, про якихсь декадентів та символістів, бо скажу тобі просто в вічі, що ти в цьому нічогісінько не тямиш.

- Овва! Невже ж таки я такий нетяма, що й такої зовсім таки не мудрої нісенітниці не втямлю? - сказав батько насмішкувато.

Настусю вразив цей насмішкуватий та легковажний тон. Батько вразив її страшенне самолюбство, неначе шкрябнув нігтем по виразці. Вона спанула.

- Мені, тату, про це не варт розводитися надаремно. В Росії суспільство ще таке грубе, таке нерозвите, що зовсім таки нездатне втямить гаразд цього тонкого нервового делікатного духу в поезії. Воно ще має занадто цупкий ніс, щоб почувати ці тонкі аромати. Волячими нервами, конячими носами не почувтиш цих тонких, делікатних пахоців.

- Овва! Куди ж пак! Хвалити бога, і в нас носи на своєму місці, як і в заграничних людей.

- А про маму не кажи мені таки нічогісінько! Мама була свята. Мені важко слухать докори та нарікання на неї, коли вона вже в домовині, - крикнула Настуся й одразу заплакала.

- Твоя свята мама була для тебе ворогом через те, що вже без тям ти тебе дуже любила та пестила. Вона тебе навіть збавила своєю хоробливою любов'ю та сприянням, - сказав батько, важко зітхнувши.

Настуся брязнула ложечкою об стіл, знялася з стільця, крутнулася по столовій, ніби хтось вистрелив в неї й поранив, влучивши в груди; потім вхопила капелюш і спохвату не наділа, а настромила його на голову, ніби налагодилася кудись утікати.

- От так само була робила й твоя мама, як була молода! Наука, як бачу, таки не пішла в ліс! Скажу було за обідом не на докір, а так собі, ніби сам до себе, що вона справила надто вже дороге пальто й надаремно втелющила зайву сотню карбованців, а вона було схопиться з стільця, кине обідать, вхопить зонтик та прожогом і вискочить на вулицю. Та було й блукає та блукає, доки голова провітриться та висвіжиться од такої страшної кривди. Горенько мені з такими чудернацькими людьми!

- Я, папо, не так вихована, щоб слухать чиїсь докори. Я зросла на вольній волі й люблю повну волю. Мені вже до смерті обридли усякі напутіння од тіток та дурних дядин, та якихсь зовиць, та кузинок. Лучче повіситись, ніж повсякчас слухать якісь огидливі напутіння. Вони мене душать у горлі, - кричала Настуся в прихожій.

Вона натягла на себе пальто, вискочила на вулицю, гуркнувши дверима, і зслизла десь у темряві.

«Іста мама! Вся мамина врода і вдача, неначе дві паляниці одного печива. Занадто вже в їх багацько уяви, серця, нервів, хоровитої нечутливості, вередів та упертості. Коли

чого заманеться, замандюриться, то вже й не говори й не кажи нічого, бо по-твоєму таки не буде: «Не мов мені ні словечка, нехай буде гречка!»

- Фаетон вже поданий, - обізвався Петро, держачи напоготові розіпнуте панове пальто, й хапки напнув його на могутні плечі.

«Погана справа буде й з дочкою, як була погана справа й з її мамою. Вони обидві, як бачу, одним миром мазані. А за Павлуся Малинку я дочки не оддам. Нехай Павлусь цього і в голові собі не покладає. Він, певно, думає, що в мене грошей повний міх, але й з мого «порожнього міха буде йому не велика втіха...»

І старий Самусь аж голову похилив од думок, сидячи в фаєтоні. Важкі передчування несподівано налягли на його душу, неначе насунулись на небі важкі хмари тучного нагло дощу.

«Павлусь ніколи не каже: «мій батько», а все каже: «мій банк», як говорять в його дурному кружку молоді пещені гультипаки. Він, певно, має на думці й у мені придбати собі не татуся, а «банк», замість свого «покійного банка». Ну, не на таківського натрапив, щоб дався йому в руки!»

В освітлених покоях, звідкіль виїхав Петро Михайлович і виплигнула Настуся, стало одразу тихо. Лампи були поза-свічувані й освітлювали високу залу, трохи вищу од інших покоїв, освітлювали просторний кабінет з масивним дубовим столом, закладеним та закиданим хазяйськими книгами та паперами. Світло в залі одбивалось у двох здорових, сливе під стелю, дзеркалах. З стіни дивилась Настусина мати, штучно намальована, наче жива, ніби вона одна оглядала освітлені покої, ніби сподівалася в покої якихсь гостей.

Аж через годину задзеленькав дзвоник у прихожій. Настуся вернулася, роздяглась і ввійшла в освітлені покої. Во-

на сіла на оксамитовій канапі в залі, згорнула руки на грудях і ніби пірнула в свої думи, в свої мрії, похиливши гарну головку.

Рани обиди ще трохи нили й щеміли в її душі. Настуся була з тих виродково нервових вдач, котрі смертельно зобижаються тим, на що звичайні люде навіть не вважають і чого вони навіть не примічають. Щоб не зобидить Настусі, треба було хвалити її за все, як хвалила її мама: хвалити крам, що вона собі набрала в крамницях, хвалить її убрання, хвалити усі її вчинки, усі її речі, які б вони не були. Хто не хвалив цього, той неначе ножем різав її по серці. Щоб запобігти в неї ласки, треба було безперестанку кадить перед нею фіміями лестощів.

- Ти, Настусю, з мамою зобижаєтесь скрізь і в усьому, - часто було каже до їх батько, розсердившись на їх ремствування на людей за обиду. - Ви обидві маєте ніби попечену вроду: чи хто дихне на вас, чи хто скаже якесь неприємне вам слово, а вас вже корчать корчі. Ви обидві безщасні люде, якісь мучениці своєї хоробливої вдачі. Чи не декадентки ви часом? або чи не психопатки ви самолюбства?..

В Настусі серце ще трохи нило, як ниє болячка, котра вже гоїться, але й трохи болить, трохи свербить.

- Ой обридло мені тут жити! Ой не видержу! Усі мене кривдять, усі мені говорять за щось докори. І тато зобижав завжди маму, все казав, що мама дбає не для дому, а більше з дому, і мене кривдять і дядини й усякі кузинки.

- Одна ти, моя мамо, любила мене щиро, любила мене з моїми вразливими нервами, з моїми ледачими вередами, як кажуть тітки; любила без міри, без кінця...

І Настуся підвела голову й зирнула на материн портрет. Її небіжка мати, Поліна Павлівна, виглядала з широких позолочених рам, дуже штучно вироблених, неначе жива. Настуся була схожа на неї, як одна крапля води схожа на дру-

гу. Гарне та пишне, саме в цвіту краси й здоров'я, ніби дивилось живими гострими карими очима материне довгобразе, з широким закругленим білим чолом лице, з чорними густими різкими бровами, з випнутими устами, з завзяттям у гострих очах. Настуся встала, стала перед портретом і втупила свої очі в материн вид, ніби не могла надивитись на його. Мати гордовито дивилась на неї зверху, ніби давала дочці своїм видом взірець непохитної завзятості та самостійності.

- Ти одна на світі мене любила щиро, до саможертви. Ти не спала цілі ночі, коли я малою була слаба; один мій кашель зривав тебе з ліжка, щоб полегшить мої страждання; ти бігла до мене, стояла надо мною цілі години й очей не зводила з мене, доки я не засипала.

Настуся одійшла од портрета й пішла через ясно освітлений салон, через татів кабінет, почала ходити, похиливши голову.

Картини минувших дитячих літ заворушились у пам'яті, встали, як живі. Настуся ніби вгляділа їх наново в цьому самому салоні, вгляділа тісні рядки матерів та гувернанток, котрі сиділи стіснені попід стінами, неначе снопи в стіжку, стіснені щільними верствами. От вона виступає, вбрана за фею-царицю, в фантастичному білому куценькому вбранні, в оксамитовій малиновій корсетці, в фантастичній червоній шапочці, з рожами на плечах і на грудях. От вона стає в танець з дітьми, усі дивляться на неї, усі хвалять...

- Тричі дякую тобі, мамо! Ти мене так любила, що поклялась і побожилась не посилати мене ні до гімназії, ні давати в Інститут, а вчити дома. Я не зазнала труднощі науки, не зазнала лиха вдосвіта вставать та хапком бігти бігцем до школи.

Настуся ходила вздовж ясно освітлених покоїв і ніби ба-

чила на очі юрбу веселих дітей та гостей, бачила й своїх давніх вчительок, і свою дорогу маму, бачила всю тодішню обставу в покоях, ніби на свої очі. Усе пригадалось, усе стало перед її очима, ніби живе, ніби воно ворушилось.

Сон не брав Настусі, їй здалося чогось, ніби вона когось сподівається до себе, чи гостей, чи тата з клуба. Хтось несподівано задзеленькав у прихожій в дзвоник дуже здорово й якимось з нетерплячкою, неначе дзвоник закричав: «Одчиняй зараз, бо маю діло! Одчиняй швидше, бо ще й вилаю, як задляєшся хоч на одну мить!» Настуся аж жахнулась, ніби хто затуркав їй над самісіньким вухом. А дзвоник ніби лящав та верещав, неначе малий опецьок, як зла мати часом стьобає його дубцем.

«Ой лишечко! Це ж котрась тітка. Тільки злі тітки так нервово та з нетерплячкою сіпають за дріт. Ану, чи почне далі лелущить та гупати кулаком у двері», - подумала Настуся, стоячи серед зали.

Доки Петро добіг до прихожої, і справді почувся стукіт кулаком у двері, неначе закалатало калатайло на шиї в вола.

«Це істинно котрась тітка. Впізнаю тітчине калатайло. Чого це вона мені накалатає? Це, певно, тітки вже дізналися од Павлусевої дядини, що я оце недавнечко була в Павлуся. Вже котрась сурганиться мене напутювать та лаяти».

І справді в залу похапцем вбігли Настусині тітки: тітка Маня та тітка Софа, обидві в чорнім убранні, високі, сухорляві й смугляві з лиця, неначе в залу вскочили дві циганки.

«Вони обидві! Я вгадала. Дві циганки, тільки без решет та підситків на спині та без веретен», - подумала Настуся й почувтила, що її вже бере злість.

- Ти, серце Настусю, дома? - крикнула тітка Маня, привітавшись з Настусею.

- Хвалить бога, ти дома! - крикнула й собі тітка Софа. - А

ми оце вже вдруге забігаємо до тебе. Питали й довідались, що ти десь вийшла й зникла.

- Дурнісінько турбувалися та клопотались. Як бачите, я вдома. Ходила, світом нудила та й вернулась. Прошу сіда-ти!

Тітки посідали на канапі проти небоги й витріщили на неї очі.

«Що ж це вони ворожитимуть мені, оці циганки? Вони вже безперечно відомі тому, де це я недавнечко була, з ким балакала», - подумала Настуся.

- А нам слуги оце сказали, що ти, серце Настусю, за чаєм полаялась з татом, за щось змагаючись, та настромила на голову шапочку та й майнула па вулицю. Ми оце вдвох нікали по вулицях поблизу, шукали тебе, питали за тебе. А ти, хвалить бога, вернулась, - сказала тітка Маня.

- Вигулькнула таки, хвалить бога, неначе з води, і не втопилась, - додала тітка Софа.

- Як бачите, і не втопилась, хоч і потопала, кажучи по-вашому, - обізвалась Настуся.

Обидві тітки в останній час вважливо слідкували та назирали за Настусею, бо вже примічали в неї деякі прикмети психічного неладу. Вони страхалися, щоб Настуся часом не заподіяла собі якогось лиха або не запагубила себе на який спосіб.

- Але, серце Настусю, чого це ти стала така бліда, аж біла, неначе крейда! - крикнула тітка Маня.

- А очі в тебе сухі та аж горять, неначе в пропасниці. Ти страшенно чогось змінилася! - аж крикнула Софа і підвелася й випростала свій сухорлявий стан з дива.

- Та я, певно, й передніше була така, та тільки ви не придивились гаразд, бо вже не добачаєте очима на старості літ, - сказала Настуся й одвернула вид од тіток набік.

- Ні, моя кохана! Я це вперше прикмітила таку зміну в те-

бе. Ти слаба! Ти чимсь занедужала, та тільки й сама гаразд не тямиш, - сказала тітка Маня й узяла Настусю за руку.

- В тебе, бачу, руки сухі й гарячі, як жар. Треба б покликати доктора. А татові й байдуже! Кинув тутечки тебе саму, як билинку в полі, - промовила тітка Маня.

- Боже мій! В тебе, бачу, голова аж горить. Чоло гаряче, неначе розпечене, і якесь сухе, - бідкалась тітка Софа, лапаючи долонею Настусю за чоло. - Може, ти оце десь застудилася, вештаючись по вулицях в легенькому вбранні, в вітром підбитій удяганці. Роздягнися, серце, та зараз ляж на ліжко.

- Навіщо! Це гаразд! Я здоровісінька, як і ви обидві. Щоб ви сказали, якби я до вас причепилась та сказала: роздягайтеся зараз обидві та лягайте на ліжко в постіль, - одказала Настуся й якось чудно зареготалася якимсь сухим злим сміхом.

- Ой, не пойму тобі віри зроду! І не запевняй, і не божись. І не присягайся. В тебе вид змінивсь і якось погано змінився, ніби осунувсь. Ой серце небого! Береженого й бог береже. А ти таки не гаразд стережешся. Не бігай, серце, не ганяй по вулицях, та ще й сама. Ти ж, серце Настусю, не панич, а панна.

- Я й сама добре знаю, що я не панич, а панна, і сама собі дам ради й без вас. Вмітиму добре поводитись і без вас. Не так вже піклуйтеся мною та клопочіться, - сказала гордовито Настуся.

- Як же нам не піклуватись тобою, коли в тебе нема матері, коли ти ще така молода й нестатковита, ще й неслухняна та якась неміркована. Коли тата ні в чому не слухаєш, то послухай хоч нас. Ми ж тобі не чужі, а рідні: добра тобі бажаємо й думки не маємо допікати тобі та настиратись.

- Я й сама не бажаю собі лиха. Ніхто собі не ворог. Це річ вже занадто звичайна, - сухо обізвалася Настуся й усе ди-

вилась не на тіток, а набік, на дзеркало.

Докучлива горнишна вибігла з столової й спитала, чи не загадають підогріти самовар та зготувать чай.

- Спасибі тобі, дівчино! Ми не питимемо чаю, бо дома вже понапивалися, - сказала тітка Маня.

- Тебе, серце Настусю, оце бере нудьга. Твоя компаньонка чогось загаялась в своєї матері. Ти сидиш отутечки все сама та сама, як билина в полі, та тільки свої думки думаєш. Ще якогось лиха собі надумаєш, - говорила тітка Маня.

- Якого ж я собі лиха надумаю? Не надумаю ж я собі пропасниці чи якоїсь там болячки, - сказала Настуся.

- Ой можна надумати собі лихо! А з нудьги, з гульні та од безробіття можна й бог зна чого надумать і накоїти: як от, приміром, бігати на одвідини до кат зна кого потай од тата, потай от рідні. Тобі з нудьги уявляється все щось хи-мерне, надзвичайне; ти вигадуєш якісь вигадки негодящі, якісь вчинки непутні. Це все зовсім таки не подобає й не личить такій молодій особі, як ти, серце небого, - напутювала тітка Маня.

- Що правда, то правда твоя, сестро Маню. Це все панні не личить, як нам старим не до лиця рожеві суконьки та залицяння, - додала тітка Софа.

- Може, вам і не личить, а мені все личить, бо я людина вольна од ваших стародавніх забобонів. По-вашому - не личить, а по-моєму - зовсім таки личить. Як що кому до вподоби! - сказала Настуся.

- Будемо тепер битися на смерть! Не зачіпайте мене теперечки, бо я знайшла собі міцну оборону, знайшла захист певний і незламний і вас не злякаюсь, - знов промовила вона згодом.

Вона почувала, що ніби стала на якийсь твердий ґрунт, що кругом неї хтось ніби поставив безпечний захист. То була її любов, то був її любчик Павлусь.

- Бачиш, моя кохана Настусю: піде в місті поголоска. Люде загомонять, обгудять, обнесуть.

- Годі! доволі! Більш не видержу вашого ніби напутіння, а в дійсності вашого осуду! - крикнула Настуся і, схопившись з місця, заходила й закрутилась по залі. - Я звикла вволю свою волю, а не чиюсь там іншу. Дайте мені спокій! Нема сили терпіти більше. Ви мене кривдите раз у раз!

І несподівано вона істерично заридала голосно, ходячи та никаючи по залі. Тітки посиділи, помовчали, зглянулись мовчки, потім повставали й попрощались з Настусею. Вони пішли з смутком та жалем на серці й самі трохи не плакали: вони вже вважали на неї, як на божевільну й пропащу людину.

Настуся згодом переплакала й незабаром заспокоїлась. В покоях знов стало тихо й мертво. Настуся наче впала в крісло й похилила голову. І знов полились перетяті візитом, мов гострим ножом, її думи та мрії.

«Тітки мене не люблять, кривдять мене своїми непроханими напутіннями та докорами. Ніхто мене не любить. Один Павлусь любить мене щиро, та ти, моя ненько, любила мене за своєї жистності», - думала Настуся, похнюпившись.

Сон не брав Настусі. Серце, стривожене коханням, чогось прохало, чогось сподівалося. Настуся сиділа й усе їй здавалося, що вона ніби когось жде, когось сподівається до себе, чи батька з клубу, чи гостей, чи... Павлуся. Їй знов стало сумно. Страшна нудьга знов напосілась на неї, неначе лихий ворог.

«Яка нудьга, яка туга на моєму серці! Чого мені сумно? Кого мені жаль? Чогось мені жаль, і сама гаразд не знаю чого. Жаль мені моєї дорогої мами, жаль мені життя вкупі з нею, та ще за границею. Там мені було весело з нею, моїм щирим другом, моєю порадицею. Там у мене була й якась

робота; стільки було діла, що часом ніколи було й нудитись і вгору глянуть. Обридне було взимку Париж, ми ідемо в Рим на карнавал, а з Рима в Ніццу, а там на літо в Лозанну, Женеву... Тільки те й робили, що вкладались, лаштувались, їхали, ночів не досипали, а потім знов розташовувались в іншому місті на новій квартирі; а там візити, а потім спектаклі, музеї, нові знайомості, нові люде. Все інше й інше. І було діла, що ніколи було і вгору глянути. І було весело».

Була вже глупа ніч. Місто ущухло й ніби замерло. Огні в вікнах домів скрізь згасали одні за одними й згасли до останку. На вулицях заглух стукіт та гуркіт. Слуги в домі послули. В покоях дома ніби все вимерло. А Настуся все ходила вздовж горниці й свої думи думала в замерших покоях, неначе в неосвітлених катакомбах.

«Як мені тяжко, як мені на серці важко! Кого це я жду? Здається, папи з клуба. Як його довго нема! Лягла б спати, але сон мене не бере. Щасливі слуги, що мають сон, так що й добудиться їх трудно. А я сплю вночі, як курка на сідалі: сплю - і все чую».

І Настуся підступила до рояля, одчинила віко й сіла за рояль. Вона чудово грала, бо її мама ставила штучництво багацько вище од науки й сама чудово вміла грати. Настусю вчили музики довго-довго, довше, ніж науки, та ще й по три години на день.

Вона вдарила по клавішах чудового рояля. Моцартова весела соната «Як сад весною у цвіту» розляглася по мертвих покоях і ніби стривожила мертвий спокій мертвих віковичних мумій у єгипетських катакомбах. Настусю аж злякали ті веселі та голосні акорди так, якби вони несподівано злякали ті мумії в їх віковичному спокої. Вона аж кинулась, аж іздригнулась. Напружені нерви не видержали того гуркоту струн, тієї веселості мелодій. Вона неначе з пере-

ляку вхопила віко й гуркнула ним в досади, аж струни разом загули. Вона сиділа, все держала ногу на педалі.

І довго струни гули, доки замерли, гудучи все тихіше та тихіше до останнього тихого шелесту. Настусі стало чогось одразу страшно. Кров кинулася в голову, і наглий страх ніби розливався по жилах, доходив до серця, пішов по всьому тілі. Вона сама здивувалась, чого вона боїться і чого їй стало так страшно. І гудіння струн було їй страшне, і чорні вікна стали страшні. Але страх швидко минув, як і нагло найшов на неї. І Настуся знов підвелась і почала походжати по салоні з якоюсь тугою на серці, з одчаєм на душі. Несподівано акорди пишної сонати залунали в її душі й викликали ніби чарами якісь інші акорди в серці, приємні, солодкі. Щось солодке помаленьку вливалось у серце й взрушило душу. До неї, ніби з дзеркала, виглянули чийсь великі, гострі й милі очі, майнули малинові уста, захищені чорними м'якими вусами. Вона впіймала, ніби в світлі одлиску од дзеркала, чийсь молодий осміх, мигнули чийсь чорні брови, червоні уста, чийсь ясні очі... Вона ніби заглянула в пишний рай.

«Це згадки моїх давніх симпатій, давні згадки з тих далеких теплих країв. Чи я ж любила щиро тоді ті гострі очі? Чи я ж кохала щиро ті м'які малинові уста, обтінені м'якими чорними пахучими вусами? Ні! Я тільки милувалась ними, тільки дурила й себе й їх, що люблю щиро, з щирим серцем. Я тільки колись милувалася двома студентами, неначе малими хлопчиками; я тільки в їх любила гострі карі очі, а не їх самих з тілом і душею».

І несподівано перед нею став, ніби живий, Павлусь серед зали, міцний, дужий, пишний, неначе олімпійський бог, з красою Феба, з грацією парижанина, з такою красою, якої вона й досі нігде не бачила, яку тільки або у сні, або на картинах великих майстрів штучництва можна побачити.

Вона почутила пал кохання наглий, раптовий. Солодке почування неначе вдарило її ножом у серце. Вона швидше заходила по мертвому салоні, неначе забігала, заметушилась, їй забажалося вглядіти його, побачить зараз, таки зараз! Вона була ладна бігти до його серед ночі, щоб тільки подивитись на його, намилуватись його високим білим чолом та високими бровами. Вона вже кинулась до капелюша й хотіла надіть на голову, але схаменулася.

«Тепер ніч, ніч глупа. Де він тепер? Що з ним? Його нема дома. Тепер саме його ясний день... Він десь, певно, саме оце тільки обідає, сидить за столом серед молодого товариства, раює серед своїх супряжичів декадентства, як каже папа. Годі мені бігти туди! Не личить... ніяк не личить. Тут не Париж».

І вона швиргнула капелюш на крісло й опустила руки, довго стояла, стояла непорушне з блідим видом, з пригаслим поглядом.

- Мамо моя, рідна моя! - промовила вона, стуливши долоні перед портретом, неначе на молитві. - Я знаю, що ти бачиш мої муки з того світа; я певна, що ти спочуваєш мені й там. Покажи уявки своє спочування! Полегши мої муки! Я загину! Я вмру! Будь моїм медіумом і силою спіритизму покажи мені його зараз, зараз, зараз! Рятуй мене зараз, зараз! - шепотіла Настуся, неначе вередлива дитина.

А жага кохання росла, більшала. Серце ніби вмирало й нило. Мрії ворушились серед мертвої тиші завзятущо, настирливо, навратливо, неначе страшне русалчине лоскотання. Вона сподівалась якогось чуда, підступила, неначе медіум-спірит, до дверей і загомоніла:

- Вийди, мій милий! Нехай хоч тінь твоя вийде до мене! Нехай я гляну на тебе і вмру! Моя мамо! невже ти не зробиш для мене чуда? Покажи мені його хоч на одну мить!

Вона обернулася до дзеркала, де одбивався з кабінета

портрет її батька. В одну мить у дзеркалі перед нею з'явився Павлусь, ніби в тумані. Вона вгледіла його високе біле чоло з легенькими кучерями на висках, його високі брови. Він стояв, наче пишній Аполлон, і дивився на неї, неначе через туман. З розхристаних білих міцних грудей текла широкою смугою червона кров, зараз ставала ніби паром й парувала, неначе опар з річки восени. Вона оступилась назад з переляку. Павлусь увесь ніби повився прозорим туманом, захитався. Дзеркало блиснуло навскоси, залисніло. І Павлусів пишній вид ніби одразу зайнявся, спалнув і згорів у одну мить, - і зник без сліду.

Настуся оступилась, заточилась, захиталась, упала на канапу навznak і зомліла...

Вже сливе перед світом батько вернувся додому з гостей. «Чом це не погасили й досі світла в залі?» - подумав він, вступаючи в прихожу, й заглянув через одчинені двері.

Він углядів Настусю, котра спала, сидячи на канапі. Її голова скотилась на залом спинки канапи, аж звисилась набік. Руки були розкидані, неначе в мертвої. Лице було бліде й лиснюче, неначе в морфіністки. Закруглене чоло з чорними пишними бровами, обрамоване чорними кісми, виразно виступало на пунцовому плисовому покритті канапи, ніби намальоване. Довгенький, трохи загострений чернігівський вид її дуже скидався на іспанський.

Батька не здивувало таке з'явище. Настуся не вперше засипала на канапі, неначе мала вередлива дитина.

«Мабуть, мене дожидала та й заснула сидячи» - подумав Самусь, оглядаючи Настусю.

- Іста мама! Така достоту була й та на двадцять четвертому або п'ятому році. Настусю! вставай лиш, серце, бо вже пізно: затого світатиме! Вставай-бо та лягай спати! - сказав він тихесенько, смикаючи її за руку та торсаючи за плече. - Це все твоя мати винна. Вона була ворогом задля те-

бе... Збила тебе з пантелику та з пуття.

Настусі саме в той час у сні привиділось, що з темних дверей її кімнатки виступила мати, напнута білою наміткою до самого долу, уся біла, з жовтим мертвим видом, але з живими карими пронизуватими очима. Вона приступила до неї з ворожим поглядом, простягла до неї сухі мертві руки, щоб задушити її.

- Я твій ворог! Я тебе запагубила, я тебе й задушу! - вчулося Настусі, і вона кинулась, як несамовита, і прокинулась, уся трусячись.

- Настусю! ти вся трусишся! В тебе рука труситься. Щось трапилось. Де ти оце була? Чого ти тутечки накоїла? Ох, певно, цього лиха накоїв тобі отой нерозсудливий шелихвіст Павлусь Малинка.

- Добре, що ти, тату, розсудливий, - обізвалася Настуся, зовсім опам'ятавшись і схаменувшись. - Це в мене нерви розторсалися.

Вона почимчикувала до свого покоїка, налила ложку брому, що завсіди стояв у неї на столі напохваті, раптом влила в рот, роздяглася і впала на ліжко, мов кинутий з стіжка сніп на тік.

IV

Настав умовлений день першого поцілунка. Настуся ледве діждала тієї години й по обіді надвечір закуталась у пальто, завісила вид густим вуалем, гукнула на звощика й покатала на умовлене місце до Соломенки. Вона переїхала через широку пологу долину поточка Либеді й коло самої залізниці встала й пішла пішки.

«Ой, коли б швидше побачить його, бо в мене вже починає в голові туманіть! - думала Настуся. - Як я сиджу сама дома, мене бере нудьга, але мій розум якимось буває ясні-

ший; а як зійдуся з ним, побачу його, я ніби стаю божевільна од його очей. Ой, коли б швидше, коли б швидше! Вже в мене тьма туманіє, голова морочиться».

За насипаним полотном залізниці стримів Соломенський шпиль. Стежка на Соломенку вилася попід мостом на насипі. Настуся почимчикувала тією стежкою й опинилась під мостом.

«Як тутечки під мостом оригінально! й навіть гарно! Я ще зроду не була під мостом. Які важкі залізні склепіння! Які товстіючі попереплутувані залізні арки! Чисто так, як в «Орфеї в пеклі» в Оффенбаха! Гарно й поетично! «Орфей в пеклі» - під мостом! Як ново!»

По стежці під мостом вряди-годи сновигали робітники з фабрик та дуже вбогі міщанки з Соломенки з кошиками в руках.

«Тут мені безпечно. Ніякої тітки, ніякої дядини сюди й ворон кості не занесе. Я тут вольна од знайомих, неначе на вулицях у Гренаді або в Палермо», - подумала Настуся й підтюпцем побігла через широкий Соломенський майдан угору попід бідними міщанськими, неначе кури, обскубленими хатами.

На Соломенськiм шпилі вже заманячіли опрічні малесенькі халупки та землянки без дворів, без городів, неначе шпиль подекуди заріс здоровецькими грибами та опеньками. Поверх тих грибів та опеньків на самісінькому чолі почку шпиля манячіла та мріла в імлі чорна струнка постать.

- Він, він, мій коханий! - аж гукнула Настуся й попростувала навпростець до його по крутій горі просто по траві, збочивши з стежки.

- Це ти, та chere? Це ти, Настусю? - гукнув він з верха шпиля.

- Я, мій милий!

І вона одслонила серпанок і закрутила його кругом капе-люша. Він збіг з шпиля до неї назустріч, подав їй руку й вивів на самісінький той Соломенський Монблан.

І вони обоє, молоді та гарні, опинились на самісінькім версі шпиля недалеко од лісу, неначе дві постаті пам'ятника, витесані з чорного мармуру й поставлені на чолопочку шпиля на пам'ятку про когось і чогось.

- От ми й на горі в імлі! От ми й на нашому Монблані! - сказав Павлусь, накинувши навіщось на ніс монокль, ніби він був наготові виступити на сцену й грати роль в якійсь комедії або драмі.

Їй здавалося, що вона знов налагодилась грати в якісь чудернацькі ляльки, або перебиратись за казчану фантастичну царівну-жабу.

- Ні, мій коханий! Мені здається, що ми тепереньки на мрійній Юнгфрау, на самісінькому вершечку в мрійній імлі, в прозорих мріях небесного туману. Тутечки ми на всій нашій волі! Тутечки нема ні лихих доглядачок-тіточок та дядин, ні зависних приятельок кузинок. Я ніби тепер у небі, лечу на хмарах, сама неначе легка хмарка, - сказала Настуся.

- Як мені тут гарно! Як легко тутечки дихать! - обізвався Павлусь.

- Ой, як тутечки ново, гарно! Я, коли могла б, - летіла б усе вгору та вгору в ту сизу імлу з моїми мріями. Там повно мрій, неначе поетичних, ідеальних бджіл у пасіці.

- Неначе ідеальних поетичних мух у спасівку, - сказав він.
- Ми теперечки далеко од людей!

- Я почуваю себе неначе на самому вершечку Олімпа на місці стародавніх богів. Нас тут ніхто не вглядить, - казала Настуся.

По розлогій долині Либеді низом од Дніпра потягло туманом. Легкий туман покотився хвилями. Біла імла впала

потроху на супротилежах кийвські гори й обкутала верхи церков та дзвіниць на горах. Верхи та бані неначе пірнули в хмари.

- От твоє бажання й справдилось! Сам давній Зевес закутує нас імлою, закутує й криє нашу любов од людських нечистих очей. Дивно й оригінально! Неначе допотопний час! - крикнув Павлусь.

- Ми будемо почувати допотопне кохання, Настусю! В мене вже стає допотопне серце. Ми усолодимось не тільки коханням усіх віків і народів: ми тут на горі почуватимемо любов велетнів, допотопних мастодонтів, мамонтів... Яка пак була велика сила кохання в тих велетнів, у тих здоровецьких животин.

- А справді! Яка то була силенна любов у велетнів, у тих животин, що були такі завбільшки, як сьогочасні кораблі! - крикнула Настуся.

- Наша любов буде теперечки вогка й мокра, як земля після потопа, - сказав Павлусь.

- І мені вже обридла суха любов, та гаряча, та палка. Я хочу вогкої, мокрої любові! Я бажаю вогких, мокрих мрій, як вогких та мокрих рож та жасміну після майських теплих дощів. Як солодко пахнуть ті майські вогкі квітки! - лепетала Настуся.

- Коли б пак нам хоч на одну хвилину почутить ту любов, котру чували велетні та ящурі й іхтіозаври!

- Але ми й почуватимемо те кохання. Ми вже тепереньки опинились на допотопній землі. Он глянь, моя мила! Чи то ж пак не іхтіозаври плавають по долині в тумані, піднявши, неначе лебеді, довгі шиї з туману, такі завбільшки, як чорні труби-димарі коло фабрик! То на горах не поліцейські доми з пожежними каланчами: то палеозаври та мастодонти примостилися на суходолі. Я вже відчуваю, що вже стаю іхтіозавром, що в мене шия довшає, стає така завдо-

вжки й заввишки, як труба в сахарні. А ти?..

- Я ще не почуваю цього.

Надворі було тихо й вогко. Потягло несподівано важким холодом. Насунулись хмари, посипалася крупа пополовині з холодним дощем, а потім наглий дощ запіжив, аж захлющав.

- От! мої бажання справдились! Наша любов стає вже мокра. Чи чуєш, як порощить, як зашелестіло, як піжить дощ та крупа? - сказав Павлусь.

- Чую. Це, певно, прелюдія до потопу абощо, - обізвалася Настуся, напинаючи зонтика.

- От ми й пробуємо тут під дощем любов амфібій. Це буде якесь дуже цікаве й смачне, надзвичайно поетичне кохання, краще й смачніше, ніж перший поцілунок Паоло й Ізабелли в Габріеля Д'Анунціо в якомусь старому палаці в Італії, - сказав Павлусь.

- Чи ти пак вже гаразд змокла? - спитав Павлусь.

- Трохи змокла, але не дуже.

- Вже й рожеві твої уста вкрилися ожеледицею? Час приступати до першого поцілунка! - крикнув Павлусь і вхопив її за шию та вп'явся п'явкою в її мокрі уста.

Але й мрійна ожеледиця не нахолодила її гарячих уст та його гарячої вдачі. Уста були гарячі, неначе розпечене залізо. В Настусі заморочилася і закрутилася голова, ніби туманом повилася.

- Яка солоднеча в твоїх устах! Яке щастя я п'ю й не можу напиться, неначе солодкої старої малаги, - крикнув Павлусь.

- Я п'ю з твоїх уст, неначе з сідра шампанське вино, - обізвалася Настуся, цілуючи його в мокрі очі, в мокрі брови.

- Я п'ю неначе з барила мрій, неначе з макітри гарячих почувань! - крикнув Павлусь.

- Які райські пахощі нашого серця я почуваю в цей час!

Якийсь либонь весняний, либонь екзотичний солодкий дух ніби ллється на мене десь з отого гаю, чи з Соломенки, чи з хмар. Чую, пахне весною.

- Та тепер же по той бік екватора в південній Африці саме весна! В Капленді та в Трансваалі тепер саме цвітуть лілії, рожі, фіалки, жасмін та резеда. Це все одно задля нас, що це все цвіте буцімто і в нас тутечки.

- Яке щастя, яке диво чинить натура для нас! Я чую носом весняні пахощі з Капленда через екватор, дійсно неначе через тин. Чую, неначе ті фіалки та троянди цвітуть десь от тутечки поблизу в садку, а я нюхаю їх через тин, через тин Середземного моря - серця й уяви. Яке диво чинить нам наше серце, наша любов! - крикнула Настуся.

- Для нас нема одлежності, нема дурного простору, як для дурних інших вмирущих! Наша любов без землі й без моря, без простору й далекої далечіні, - сказав Павлусь.

- Без дурної людської далечі й дурного простору! - гукнула Настуся.

- Наше кохання в небесному просторі, в небесній мрійній безодні, котрій і кінця нема, - крикнув Павлусь.

- Геть людські земляні ланцюги! Це кайдани для серця! Геть людські звичаї! Я почуваю повну волю од землі! Моя шия все довшає, неначе в іхтіозавра! Я товщаю, неначе допотопний велетень. Я все вищаю та вищаю, расту вгору! Я почуваю свободу од землі, од усього людського.

- І я нюхаю поетичний Капленд, нюхаю пахучу Африку самим серцем, - сказала Настуся.

- Нюхай, серце, і раюй, моя мила жабко, моя холодна черепахо!

- Нюхаю носом кохання й раюю, мій милий крокодиле, мій золотий іхтіозавре!

І він обняв її за стан. Пальто на їй намокло, набрякло, замерзло й стало цупке, як луб.

- Ти вже, моя солодка ящірко мого серця, криєшся черепками; на тобі вже наростає черепаха шкаралюща, - сказав він.

- І любов холодна та мокра, і любов суха та гаряча. Усе разом! Як ново! Як оригінально! - дивувалась Настуся.

- Нечувано оригінально й ново! Ми звичайні вмирущі, і разом ми - боги! - сказав навіжено Павлусь.

Надворі вже сутеніло, а потім зовсім смеркло. Крупа порошила й торохтіла об мерзлу землю; дощ усе крапав по половині з крупною. Холод став дуже почуткий та дошкульний, аж кусливий. Вони обоє таки добре померзли: їх наче кусали за ноги та за пальці холодні черепахи та вужі.

- Час нам вже розстатись, моя пахуча жабко! - сказав Павлусь. - Вже моя ніч світає. Вже затого зійде моє сонце ночі.

І вони, побравшись попід руки, зійшли з шпиля, неначе з неба, в долину плачу та сліз, в долину либедську.

- Приходь, моя пахуча черепахо! Я сподіватимусь тебе щогодини.

Павлусь попрямував просто до клуба. Настуся вернулася додому й застала тата за столом коло самовара.

- Де це ти, Настусю, так довго барилась? - спитав батько.

- Не питай, тату, бо швидко старий станеш: це я так довго нюхала весняні квітки з південної Африки носом через екватор.

- Оце - але! Та й довгий же в тебе ніс! Чи ти пак божеволієш, чи це в тебе новомодня символістична загранична мова, чи ти просто дурієш з нудьги та од безробіття! - сказав батько, зирнувши на її гострі, збентежені очі і вловивши її хоровите блискучий погляд, ніби в гарячці. Батько тільки зітхнув на два зводи й задумався. «Я втрачу Настусю, як втерев її матір», - майнула на одну мить у його думка.

V

Другого дня Настуся ходила, неначе поміркована та неприкаяна, ніби в якомусь тумані блукала. Вона робила цілий день такі чудні та непомірковані вчинки, що стурбувала й батька і всю господу. Вона й очей не заплющувала цілу ніченьку, лежала на ліжку, неначе черепаха в мочарі на сонці.

Настуся пролежала цілу ніченьку й насилу діждалась, поки надворі свінуло й розвиднілось. Схопившись з ліжка, вона вбралася й потаєнці, навшпинячки перебігла залу й вискочила на вулицю, зопалу та спохвату забувши навіть зачинити двері в прихожій.

Вона знала, що в таку ранню годину захопить Павлуся дома. І вона не помилилась. Павлусь тільки що вернувся з бенкету в ресторані, прогулявши цілу ніченьку й прогайнувавши сливе останні гроші. На столі стояв самовар, а на йому на конфорці стирчав чайник.

- Добридень тобі, Павлусю! Правда, я не помилилась, я добре гадала, коли саме тобі робити візит? - гукнула Настуся, вступаючи в покої.

- Не помилилась, моя мокра рибонько! Мій поетичний день саме оце вечоріє. Я це вернувся з ресторану й тільки що сідаю за свій «вечірній чай» по обіді. Сідай і ти та напийся зо мною чаю.

- Як поетично й надзвичайно! Я питиму свій вранішній чай, а ти свій вечірній. І ми питимемо разом! - сказала Настуся, сідаючи на стільці й наливаючи два стакани чаю.

- Ранок зійшовся з вечором! Я зійшовся з тобою! І обняв вечір пишний ранок! І поцілував вечір росяний ранок в самісіньку вранішню зірку, - сказав Павлусь. І він поцілував її в блискучі очі, і вона поцілувала його в чорні брови, в кучеряві васильки.

- Настусю, серце моє! Я цілую твою вранішню поетичну імлу, цілую твою вранішню росу на рожах та фіалках, цілую твій майський, прозорий, теплий туманець над лісами, цілую твої пахощі весни, пахощі мая моїми вечірніми устами. П'ю, неначе бджола, твою солодку росу на твоїх квітах, - цебто на тобі, мій рожевий ранку!

- А я цілую твоє гаряче, червоне, вечірнє небо, цілую твоє синє чоло, засипане зірками; цілую твій поетичний гарячий літній вечірній сумерк, цілую самі червоні сліди гарячого заходу на теплій воді, сліди твої, мій милий, сліди мого пишного красуня-вечора.

І вона обцілувала ввесь його пишний вид: і щоки, і чоло, і голову, і вуса, і уста. Пила кохання, наче бджола медяну росу з кожної чурупки весняного цвіту. Він був блідий, з гарячими дикими очима. Вона була з несамовитим огнем у блискучих очах. Дві парі очей горіли навіженим блиском, неначе дві парі брильєнтів, оправлених у кришталеву оправу. Вони намиливались собою й почали пити чай похапцем, сливе нахильці, ніби хапались, щоб не опізнитись на якусь службу ні на одну хвилину, ніби їх ждала велика одповідальність за спізнення.

- А ми оце в товаристві провели цей темний наш день пречудово. І подумай собі! трапилась нам така чудна окаязія! Така пригода смішна, такий смішний випадок, що мені й досі смішно, - сказав Павлусь і нервово зареготався й захлинувся чаєм.

Він реготався й кашляв. Чай і нервовий регіт душив його, і він не міг ні проковтнуть, ні викашляться.

- Ми почали, як звичайно по обіді, випивать та бавиться. Мова мовилась про війну англійців у Трансваалі. Дехто встоював за бурів, а дехто за англійців. Я обороняв од неправдивих нападів своїх коханих англійців та розсердився, спихнув, захопив Максимову гармату, націлився й шпурнув

нею в Трансвааль. А їм, дурням, здалось, що я вхопив пляшку та пожбурих нею в піраміду з пляшок з винами на широкому прилавку і влучив саме в середину. Той Трансвааль так і луснув і розвалився, тільки загуло! Я тоді беру другу гармату й смальнув нею в Оранжеву республіку. Республіка тільки задзвеніла й одразу завалилась. Тим дурням здалось, що я попер пляшкою в скляну шафу з пляшками. Піднявся галас, гвалт. Позбігались усі служники. Принесла лиха година й господаря. Виплигнула звідкільсь і господиня... Гвалт! Крик! Галас!... Десь узялась поліція, - і мене, мене, нібито божевільного, вже хотіли везти до Кирилівського в божевільню. Я божевільний! Ото сміх! Оце так пригода!

І Павлусь зареготався, неначе й справді божевільний.

- Але подумай тільки собі, Настусю! Од мене таки добре досталося бурам!

- Це не диво, бо й зо мною вчора вранці трапилась така сама смішна пригода. Я причепурювалась коло дзеркала. Коли дивлюсь, десь подівались з туалетного столика чисто всі мої гребінці й щітки. Хоч пальцями зачісуйся! Горнишна десь зникла, бо вона все одмикує од роботи. Я, як стояла в пеньюарі та в білих спідницях, так спохвату й майнула через улицу до своєї приятельки Надіни позичать гребінців. Вбігаю до Надіни, прошу гребінців. Коли дивлюсь, до мене збіглася трохи не вся господа: і Бурулькін, батько Надіни, і її сестри й брати, і слуги й навіть хатні собачки. Усі чогось перешіптуються кругом мене, скоса поглядають на мене. І чого? І з якої причини? Я вертаюсь додому. Горнишна показує мені гребінці й щітки: дивлюсь, на столику перед самісіньким дзеркалом лежать і щітки й гребінці. Певно, десь підкинула потім.

- А в мене ще, на моє лихо, і довгів сила! Та це ще не біда. В кого пак їх тепереньки нема! - сказав Павлусь. - Але що

за смішний був у нас Трансвааль, то я й досі не можу забути. Ото наробили шелесту! А які були в усіх перелякані дурні сонні очі! Ну, та й нареготались же ми!

- Ти герой, мій милий, як я бачу.

- Я герой цього нашого темного дня! Усе громадянство в місті реготатиметься. Нехай регочеться! Життя наше таке скупе на сміх та радощі!

- А вже тієї нудьги тутечки в Києві хоч мішками бери, хоч лопатами горни! - сказала Настуся.

- Ми не тутешні люде, - сказав Павлусь, - тутечки не наше місце.

- Я сама вже давненько пересвідчилась своїм власним досвідом, що ми люде не тутешні. Тато зве мене нестатковитою, божевільною людиною; каже, що я марную його добро, сиплю гроші, непаче в безодню, зобижає повсякчас моє самолюбство; тітки звать мене свавольною, недосвідною, нестатковитою, вередливою. Це все мені обридло, остогидло! Всі хочуть навести мене на якусь добру путь. Хіба ж я збилась з пуття, чи що? Я довше не спроможусь видержать, - сказала Настуся й істерично заридала, потім згодом одразу перестала й замовкла, ніби її сльози й хлипання знесло щось подихом в одну мить.

- Ти утворена з своєю гарною вродою, з своєю вдачею не для землі, не для людей, а для небесного простору, для неба. Тим-то ти така ятряна на серце та вразлива. В тебе, певно, зроду пахуча почутливість нервів, неначе в духів. Ти вся дух, дух справдешній, легкий, крилатий, повітряний, увесь виснований з проміння й мрій, дух запашний. Я вже тебе неначе бачу наскрізь.

- І ти не цьогосвітня людина. Ти людина мрій, ти краса нічної доби; твоя поезія - це поезія не грубого сонця, не простацького дня, а тонких уявліннів та мрійності глибокої півночі. Твоя удача уся виткана з поетичних сутінок вечо-

ра, з мрій чорної ночі, з темно-синього неба, засипаного золотими діамантами. І ти сотворений не для землі.

- Нам треба б змінити живоття, перебраться на той світ, кращий од цього світа, - сказав Павлусь.

- І я маю таку гадку: нам треба б перебраться на краще житло живоття. Старомодне житло цього паскудного світа вже мені осточортіло! - сказала Настуся.

- І ще б гірше остогидло, якби ти почула на свої вуха, що верз учора один якийсь дурисвіт за вечерею в ресторані. Він казав, що ми, цебто такі, як ти та я, тільки дурно на світі животіємо та хліб марно збавляємо, і щоб ми запрацьовували собі на харч та оддавали комусь якісь довги, - неначе ми напозичались у когось! - за свій гаразд та просвітність ми всі повинні б стати до підмоги масам: вчити їх або ремества, або науки, або будлі-якого штучництва, щоб нібито піднять просвітність темної маси. Оце так справді штука!

- То це виходе, що й я й ти повинні заходжуваться коло такої чудної праці?

- Атож! Казав, що ця праця незабаром повинна быть обов'язкова, силувана для всіх, хто вчився в школі, неначе якась повинність або панщина.

- Ой лишечко! Ой лелечко мені! - крикнула Настуся.

- Казав, що всі просвічені люде повинні завести якісь народні університети, такі, як у Англії, Данії, в Парижі та Швеції та ще десь, либонь у Гренландії, чи що.

- Де ж то такі університети за границею? Щось я не пригадаю. Може, вони десь на картинах намальовані... в якомусь музеї або в картинній галереї? Але я цього не бачила навіть між картинами її дрезденській галереї... Не пригадаю...

- Які там намальовані? Будемо вчити народ ремества, як оті дві навіжені наші сусіди Топольські: поїхали в Фінлян-

дію, вивчилися там ткати полотна та вернулись у Полтавщину й десь у якомусь місті засіли за верстати і вчать за новими маленькими верстатами молодниць та міщанок. От що!

- Та ці ж панни Топольські, це ж навіжені люде! Це якісь виродки! - крикнула Настуся. - То це, певно, вони й мене посадять за верстат, щоб я день і ніч торкала руками підніжки та гонила ногами уток з цівкою та клацала лядою об начиння, неначе вовк зубами?

- Атож!

- Ну, я цього не зумію зробити. Якби вчить мужиків грати на роялі, або вчити їх якогось там штучництва, малярства або французької мови.

- Я позабував геть усе дочиста! Спитай у мене, які річки та озера в Тихому океані, або які острови в Сахарі, то я тобі цього зроду не скажу. Ні однієї річки в Тихому океані не пригадаю!

- І я не пригадаю. Спитай мене, які гори в Німецькому морі або які там народи живуть в Чорному та Білому морі, чи негри, чи турки; або в якій губернії живуть кити, а в якій моржі, то цього я тепер зроду не пригадаю! - сказала Настуся.

- І я не пригадаю! В мене вся наука давно стала в голові сторч, догори ногами, - сказав Павлусь.

- Як же ми вчитимемо, коли й ми самі позабували ту наученість? - спитала Настуся.

- Доведеться сідати знов за книжки та вчитись вдруге.

- То це й мені треба доконешне сідати за граматику та арифметику? - крикнула Настуся.

- Я ж тобі казав, що лучче вмерти, ніж так - не жити, а тільки животіть на світі, коли вже й за границею з'явилися якісь навісні виродки.

- Це, певно, якісь страшні нові бацили, - сказала Настуся

й припала йому головою до плеча, хлипаючи.

- Не плач, моє пахуче серденьтко! Ми поженимось та й заїдемо десь далеко, далеко! Втечемо од усяких дурисвітів, од цих тутешніх бацил та бактерій. Нічого не вдіємо з ними!

- Не оженишся ти на мені! Не будеш ти мій, а я твоя! Тато позавчора мені казав, щоб я й у голові собі не поклала виходить за тебе заміж: казав, що ти якийсь виродок колись славної козацької сім'ї, що ти маєш прилюбність до карт та гульні, що ти декадент, п'яниця й шахрай, ні до якої праці нездатний, що ти гультай, ледащо, що ти зовсім нестатковита людина, що з тебе затого вийде якийсь торбохват, босяк, - одно слово, що ти пропаша людина.

- Сам він шахрай та злодій, а не я! - крикнув Павлусь, мов опечений, і схопився з стільця. - Це не твій тато, а кат для тебе й для мене, бо сам прилюбився до грошей, та й годі.

Він завештався, заметушився, забігав по кімнаті, неначе поранений лев. Гордовитість, зобиджене самолюбство, кривда в час любові, - все це збурило його душу до самого дна. Злість і помста заклекотіли в його серці. Хоровите самолюбство його нервової душі було збурене до самого дна. З ним трохи не стались корчі. Очі пригасли в одну мить, стали ніби риб'ячі, потім знову зайнялись і заблищали.

- Я швидше застрелю і його, і себе, і тебе, ніж він мене! - кричав Павлусь. - Так знущатись надо мною, так кепкувать з мене! О, цього не буде ніколи! Не попусти! Не варто жити на такому паскудному, поганому світі!

- Неварт! Ми вартніші луччої долі, вищого живоття, з нашим кришталевим серцем, з нашою кришталевою любов'ю!

- Пху на цей опоганений світ! Пху на твого дурного батька! Я скаженію, я незабаром здурію! Не видержу довше.

Мене душать чиїсь руки, якісь обценьки, якісь кліщі за саме горло. Умрімо, серце! Умрімо зараз, таки зараз!

- Умрім, мій коханий! Тільки перестань скаженіть, перестань гедзкаться! Павлусю, щастя моє золоте, серце моє діамантове! не галасуй, не мордуй себе! Я ладна зараз вмерти з тобою й за тобою.

- Умрімо! Умрім зараз! Смерть - це наше весілля! Це не смерть, це буде наше велике одродіння. Це буде райське раювання. Я туманію од цього щастя, од цієї ідеї. Це визволення! золота свобода од усього!

- Це раювання! - крикнула Настуся.

- Це райська Нірвана нашого Будди! Ми перейдемо в справдешній світ з цього земного нікчемного багна. Ми полинемо вдвох у небесний простір без границь, без кінця. Ми літатимемо між зорями, між купами зірок.

- Сидітимемо в повіквічному концерті. Це ж пишнота!

- Не сидітимемо, а летітимемо в ефірі, наче на прогулянні, слухатимемо світовий концерт і разом милуватимемось усякими зірками, сонцями, усякими букетами зірок, дивовижними взорцями, сплетеними з сонців та зірок. Правда, буде гарно? - промовив Павлусь.

- Ой гарно! Це ж раювання для вуха й зору, для серця й душі.

- Вмираймо швидше! Зараз! Ой як мені заманулося вмерти! - сказала Настуся. - Бери рушницю та ходім наймемо номер у гостиниці; ти застрель мене, а я тебе, - сказала Настуся.

- Пхе! Це буде вже геть-то по-міщанській, зовсім не помодньому! З нас сміятимуться наші знайомі в Ментоні, в Ніцці, - сказав Павлусь. - Ще й в газетах обсміють, опоганять і наглузують якісь письмаки.

- Твоя правда. В газетах тільки й читаєш, що якийсь пришелепуватий київський швець або кравець найняв номер

з якоюсь прицуцуватою швендею та й позастрелювались обоє. Мадам Трюше в Ментоні лусне од сміху, як прочитає про цей наш прозаїчний буржуазний вчинок у газетах. Лучче буде отруїтися.

- Або з мосту та в Дніпро, - сказав Павлусь. - Але, пхе! Це вже буде зовсім по-мужицькій, - «з мосту та в воду!» Це ж так приказують мужики тутечки на Україні. Умрім на вершині Монблана або Юнгфрау, або на Рігі! Там близько до неба! Тамечки ми вже будемо сливе в небі, за хмарами. Там лідники та сніг, і бацил вже нема: не наберемо їх на той світ у небо!

- Ой гарно! їдьмо туди! - мовила вона.

- Далеко, серце моє! В мене всього якийсь там десяток карбованців у кишені, бо як помер «мій банк», то в мене стало порожньо в кишенях. Трохи шкода мого «небіжчика банка», - сказав Павлусь.

- Та й у мене нема грошей. «Мій банк» дає видавцем усе, навіть кухареві. «Мій банк» - скнара. Та я продам потай од «свого банка» мамині брильянти, та й поїдемо вмирать або на Монблан, або на скляні, пахучі лідники в Гренландії, бо там нема бацил.

- Коли ж і до Гренландії добра буде промашка. Десь вона, здається, дуже далеко, - сказав Павлусь.

- Здається, аж за Австралією, туди десь ік полюсові, - сказала Настуся. - Далеко, дуже далеко! Туди треба довго їхати, а вмерти зараз мені страх як бажається! - марила Настуся.

- Ми ввремо на Монблані й серед оберемків квіток! - крикнув Павлусь. - Ми оце зараз умремо на Лисій горі над самісіньким Дніпром. Quelle idee! Лиса гора, це ж наш київський Монблан! І до неба близько!

- Невже! - крикнула Настуся. - Я там ніколи не була!

- Високо, чортом високо! І там живуть не люде, а духи. Це

ж Броккен наш! Там же вночі бенкетують духи, справляють шабас відьми!

- А де ж ми наберемо та нагарбаємо стільки квіток, щоб учадить в поетичному весняному чаду? - спитала Настуся.

- Ми наберемо їх у Африці, бо теперечки там саме май! Ми їх перепremo в одну мить через екватор і набгаємо цілі вози і встелимо всю Лису гору. Quelle idee!

- А справді, зробім так! - сказала Настуся.

- Ти ще, серце, мене не знаєш гаразд. Я скажу таке слово, і всі квітки з Капленда й Трансвааля так і перелетять на днищі на Лису гору в одну мить! Я промовлю одне слово, і люде в місті вимруть в одну годину; скажу друге слово - і вони пооживають! В мені велика, навдивовижу велика ховається сила!

- Невже! А я цьому не була й досі відома, - сказала Настуся.

- Еге ж пак! Не була відома... Так знай же тепереньки. Схочу тільки і одразу стану Пероном, розмовлятиму з премудрим Соломоном, побачу Савську красуню-царицю, буду з нею кохаться, цілуватись, - от що!

- Цьому я йму віри, бо раз спірит у Марселі викликав тінь моєї мами.

- Одже ж рушаймо мерщій в дорогу, бо... бо... я вже знов почуваю, що більшаю, расту. Моя голова піднімається. Я вже от-от незабаром доторкнуся головою до стелі. Мої руки довшають, мої плечі ширшають. Я вже черкаюсь плечима об обидві супротилежні стіни. Я стаю, знов стаю допотопним іхтіозавром... Шия моя вже стала довга, неначе в зебри. А ти? - спитав Павлусь.

- І я неначе все більшаю та більшаю, - сказала Настуся.

- В мене знов неначе хтось барилами наливає кохання. Я почуваю вдруге вже велетенську любов іхтіозаврів. Моє серце стало таке завбільшки, як макітра пахучих вареників кохання, та ще й у сметані. А ти?

- І моє серце вже стало, як барильце, - сказала Настуся, - в мене ніби хтось наливає кохання відрами, черпаками, дійницями; наливає одеколону, духів, шампанського. Я сама стаю неначе здорове барило і от-от незабаром лусну од кохання: обручі на мені вже луцять.

- Моя Спіднице! мерщій тікаймо на Лису гору! Я вже знов став іхтіозавром. Шия моя розпирає стелю, плечі розпирають стіни. Я вже сповнив собою всю кімнату. Ой, незабаром розваляю собою увесь дім, бо не змішусь і в цілому домі. Тікаймо на широкий простір будлі-куди, моя Панчохо мила!

- Тікаймо на простір, бо й мене розперло: ми вдвох тут не помістимось зроду-звіку! - сказала Настуся. - Я вже стаю здоровою копицею квіток, а серце в мене вже таке завбільшки, як барило. Я швидко стану ожередом квіток.

- Тікаймо! Ой мені лихо! Чи ти бачиш, моя Спідничко, крізь стіни? А я вже бачу крізь стіни, крізь доми, крізь мурри. Ондечки твій тато тебе шукає... йде сюди, прямує просто до нас вулицею. В його за спиною теліпається гармата, а в руках він пре здорову гармату, вже зовсім набиту кулями. Це ж він торохне на мене з гармати й одніме тебе в мене, забере тебе в полон і закине в тюрму в твердині... Я ввесь трушусь, хапаю дрижаки, неначе на лютому морозі.

- Невже тато простує таки сюди?

- Сюди. Я все бачу, все знаю. Для мене ніби одчинились усі стіни, одчинилась земля, одчинилось небо. Я бачу все піднебесся.

- Ой лишечко! Чи ти бачиш, ондечки на вулиці збіглись усі мої тітки, всі кузинки! Це вони, певно, мене вже шукають. Та якого їх багацько! Та які вони люті та страшні! Ой! Тікаймо! Рятуй мене! Оборони мене!..

І Настуся крикнула диким, страшним голосом.

- Цить, навіжена, а то вони почують. І батько твій почує.

Вилазьмо в двері боком. Може, ще якось висунемось. Та ті-каймо од їх на Лису гору, на Монблан, на той світ. Мерщій! - сказав Павлусь.

І він боком, одним плечем, потім другим висунувся в двері.

І вона боком висунулась у двері. І вони бігцем побігли на вулицю.

- Як же оце в світі божому нас доведе звощик до гори, коли ми такі здоровецькі? Ми розваляємо воза. Які коні здушатимуть довести нас? - спитала вона.

- Цить! Ондечки стоїть парний звощик, а в його в хуру запряжені два паристі й одноразні мамонти... Чи ти ба!.. Які силенно здорові! Ці нас підвезуть. Сідаймо! Швидше, мерщій, бо ондечки тато вже близько з своїм цілим арсеналом.

І вони скочили в фаєтон і миттю добігли до переліска в сугорбах коло Лисої гори над самісіньким Дніпром.

- Вставаймо ж тут та ходім швидше на гору, бо твої тітки посідали вже на днища й поперекидаються незабаром відьмами та й прилинуть сюди на гору. Тоді ми пропали. Онде вже вершини Лисої гори! Вже вона біла. Це, певно, вночі випав сніг. А які здоровецькі там лідники в криги, з снігу! Це Монблан, це Монблан!

- Слава богу! Бацили позамерзають. Ми не занесемо на собі на той світ цих дивовищ. Шкода тільки, що не буде тропічних квіток, щоб нам тим поетичним чадом, як мостом, перейти в царство раювання, в простір на небо.

- Будуть і квітки! Я вже сказав, щоб вони там були. Моє слово всемогутнє. Для тебе, тільки для тебе я промовив це слово, слово всемогутнього допотопного іхтіозавра.

Вони вийшли на Лису гору, побравшись попід руки. Вона була бліда, неначе смерть, він страшніший од самої смерті.

- Чи ти ба, яке диво! Усі лідники в квітках! - крикнула Настуся. - Яка цяця! яка краса! Які клумби! Он клумба астр,

фіалок, левкоїв! А ондечки грядки геліотропів, нарцизів, тюльпанів, датур, тубероз! А ондечки наниз по кручі, по снігу цвіте червоний мак, та все смугами до самого долу, до самісінького тобі берега Дніпра! Яка дивовижна пишнота! Гарно, ніби це все у сні!

- Он дивись! Я тільки подумав, і вже на їх труситься брильянтова роса, неначе труситься порошок або імжить сніжок.

- Бачу, бачу, моє серце!

І вона вп'ялась своїми блискучими божевільними очима в його дикі блискучі очі, пишні й солодкі в самій божевільності.

- Я знов расту од кохання, - сказав пошепки Павлусь, насилу одірвавши уста од її уст. - Я набираюсь сили і великості іхтіозавра. Незабаром гора мене не знесе, не видержить. Час мені переходить в небесний простір між планети. Тут мені чогось тісно. Ти стаєш прозора. Я тебе бачу наскрізь. Бачу твоє серце, таке завбільшки, як барильце. В йому повно дивних ароматів. То аромат твого кохання. Не видержу далі, вмру, от-от умру.

- Не вмирай, мій милий! Не кидай мене! - крикнула дико Настуся. - Мій голубе, мій соколе ясний, візьми мене з собою! Я боюсь, я трушусь, я чогось злякалась.

- О! ти замахала крилами й хочеш втекти в небо од мене. А я амфібія, мене тягне до води. Моя любов знов стала вогка й мокра, а твоя прозора й суха. Я повинен перебратись у простір через Дніпрові безодні... Не пущу тебе в небо! Летім обоє в вогку безодню, мою природжену безодню! Не пущу, задуш, а тебе не пущу! - і він ухопив її в обнімок і сторч кинувся з нею з кручі.

Вони вкупі покотилися по кручі, потрушені снігом. Але незабаром наткнулись на корчаку старого пенька. Пеньок розлучив їх палку любов. Він покотився окремо од неї, неначе чорний корч. Вона покотилась окремо, ніби здоро-

вещький клубок. Вони котились окремо по кручі, доганяючи одне одного, і раювали. Вони були в небі, в небесному просторі, між пахучими зорями блискучого кохання. Він дриґав ногами серця, вона метляла черевичками кохання, котилась, пишна та гарна, неначе клубок мрій.

Але він помилився. Круча не досягала до самої води. Попід кручею вився вузький шляшок, вибоїстий та бакаюватий. У бакаях стояли каламутні калюжі. По шляху в місто плуганились шкапами селяни й везли на продаж на торжок огородину: капусту, картоплю, цибулю та петрушку.

- Що то пак котиться з кручі? - гомоніли чоловіки, пороззявлявши роти на кручу. - Чи пастухи спускаються та сковзаються з гори, чи, може, пани на одному колесі спускаються? Ото диво! Диви, бра, диви! То їздили на одному колесі по рівному, а це, певно, вигадали нову машину, щоб на одному колесі спускатися з гори, неначе на саночках або на лубках.

Але незабаром Павлусь скотився додолу й плюснув спиною в калюжу. Вона догнала його й простяглась у бакаях поруч з ним.

- Чи ти вже вмерла? - спитався Павлусь, вглядівши попліч з собою свою милу.

- Вмерла. А ти, мій коханий?

- І я вже вмер.

- От і хвалить бога! Тепер нам вже не страшні ні тітки, ні бацили, ні дядини, ні кузники, ні сам батько! Вони вже zostались позад нас далеко, на тому поганому, паскудному, грубому світі, на поганій, паскудній, задрипаній землі.

- Теперечки ми в крузі чистих мрій, у небі, - сказав Павлусь. - Он дивись вгору: яке тут чудне та пишне небо, ніби виткане з здорових чурупок щільників. Одна чурупка рожева, друга червона, третя жовта, а там далі щільники блакитні, а ондечки сині, білі. Це небо мрійне. Це наше небо!

Яка пишнота! Яка розкіш! Чи ти пак чуєш, як гуде місяць у своєму льоту, як співають зорі? Це вони співають для нас весільні пісні.

Але чоловіки не дали їм довго балакати та усолоджуватись музикою небес. Вони забрали їх і посадили на віз поверх головок капусти та снопок хрону й петрушки і, трохи покалічених, повезли далі до міста.

- Це, певно, вже летимо десь у ефірі, в небесному просторі. Вже ми, певно, поминули місяць, бо щось дуже задзижчало, неначе гедзь, коло мого вуха. Ми вже, певно, десь коло зірок Терезів або недалеко од Квочки, або й під Квочкою.

- Ні, серце! Ми оце, певно, летимо проз сім зірок Вожа, бо ондечки мені привиджуються ніби колеса й дишель, - сказала Настуся. - А оглянься, серце, та подивись, чи не жнуть ся й тутечки за нами мої тітки та кузинки, бо їх, може, й у небо принесе ледащо. Вони примитикуються, щоб і сюди прокласти залізну дорогу або телеграф. Вони таківські: доберуть способу.

- Ні, нема! Ми тут безпечні од усього, од усякого лиха та напасті, - сказав Павлусь.

- А які тут аромати в небі! - сказала Настуся.

- Пахощі трохи нагадують мені ніби аромати либонь земної петрушки та капусти. Щось воно трохи підхоже до того, але багацько лучче й приємніше, - сказав Павлусь.

Селяни довели їх до міста й здали поліцейським урядникам.

- Їх обох треба одвезти просто в божевільню в Кирилівське, а не додому. Ми їх давно знаємо. Вже давно всі примітили, що вони обоє з якоюсь ганжею в голові. Їм давно бути б у божевільні, - казали вони й посадили їх у фаєтон та й попровадили просто до божевільні.

- Чи ти ба! - сказав Павлусь. - От ми вже ніби в якомусь

місті, чи що. Це вже ми, певно, прилетіли на Волосожар або на Юпітер. Певно, Будда призначив для нашого проживання на житло цю планету.

- А які тутечки чудернацькі забудування! Яке все тут чудне! Тут, певно, буде нам опрічне житло, - сказала Настуся.

- Еге! І справді все якесь дивовижне, чудернацьке. Он бачу, - якісь високі дзвіниці попережняблювались навскоси, неначе хочуть полягати долі. От-от попадають! А доми тут усі дочиста понахилялись на один бік, неначе верби на здоровому вітрі. А люде! Чи ти ба! Геть чисто всі ходять догори ногами! Ходять руками й стримлять ногами догори. Як химерно дригають ногами, неначе жаби тоді, як поринають на дно. Ой смішно! Хи-хи-хи!

І Павлусь реготався несамовито, аж дух йому забивало.

- А он, чи ти ба! Люде поприїжджали на торжок на червоних коровах та на зелених конях. Як гарно, як дивовижно!

- Ні, серце, то не корови. То вони поприїжджали на допотопних мамонтах та мастодонтах. Яка тут здоровецька худоба! - сказав Павлусь.

- А он я бачу якусь величезну браму, поцяцьковану ніби золотом. А за брамою якісь пишні палаци, вкриті золотом, а поверх них золоті бані аж сяють, - сказала Настуся.

- І я бачу це диво. Це либонь палац Будди. Це ми без завади вже летимо до його з поклоном. Це він тут пробуває. Пишне житло призначив нам Будда за нашу велику любов, де ми без притичин, без завади кохатимемось повік.

І вони обоє роздивлялись, раювали й були дуже й дуже щасливі...

- От і брама вже одчинилась. Он хтось вийшов до нас назустріч, - сказала Настуся.

- Коли б нам таки зараз дали тут обідати, бо я вже їсти хочу, аж шкура лущить. Як ми їхали на мамонтах од Лисої гори ще на землі, то я одколупав шматок сирого гарбуза та

й з'їв, а потім проковтнув зо дві сирі картоплині, та ще на-
лапав і поглинув сире соснове поліно. Ото було й усе. А до-
рога була не близька! - сказав Павлусь.

- А я таки тоді крадькома налапала головку капусти та й
проковтнула одразу, а потім налапала під собою сирого бу-
ряка та вгризла потаєнці, щоб зірки не бачили та не смія-
лись з мене. Але почуваю, що гаразд не наїлась.

- То ми в небесному просторі їли небесну манну зірок та
бурякову амброзію кохання.

- Чи ти ба! От ми вже й у палаці. Які силенно здорові тут
покої, та всі в золоті та сріблї! Як тут хороше, як гарно! А
люде! Які тут чудні пожильці! Он придивись! Зовсім не та-
кі, як ми. Он, дивись, никають од кутка до кутка в другому
здоровому покої. В їх, як я бачу, нема ні рук, ні ніг, а тільки
голови на тулубах. Неначе тюлені або моржі поставали на
хвостах, мов обкутані білими хламидами. І ходять вони
хвостами, чи то й не ходять, либонь стрибають на хвостах,
наче сороки. Як чудно та дивовижно! А які в їх чудні голо-
ви! Дивись, дивись! Але цить! Ондечки одчинились двері.
Певно, вийде сам Будда, - сказала Настуся. - Дивись, усі
якось заметушились, почали щулитись, всі ущухли. От і ми,
нікчемні, сподобились таки спозирати самого Будду в його
золотому палаці, в його раї.

- Оце ж виходить сам великий Будда, - сказав Павлусь. -
Дивись, який він величний дідуган! Борода аж до колін. На
йому браминська шовкова жовта хламида, а по хламиді
чорніють латки: це символ його чернецького смирення та
вбожества.

- Який він величний! Та як прияличає йому та жовта хла-
мида! Який він величний і либонь дуже добрий та почут-
ливий! Все питає в кожного, як він себе почуває, як його
здоров'я? Чи чуєш?

- Чую. Він питає в кожного дуже ласкаво, з щиросердою

прихильністю, а ті пиндючаться чогось та химерно кивають головами. Певно, це в їх таке благоання Будди, - сказав Павлусь.

- Цить! От він приступає й до нас, певно, питатиме про нашу мандрівку, - сказала Настуся.

- Тільки, борони тебе боже, не кажи, що ми попасались у дорозі, що ти проковтнула головку капусти, а я з'їв п'ять скибок сирого гарбуза та поглинув неварене соснове поліно. Бо ти стала лепетлива, стала велика брехуха; вийде якось не дуже делікатно в цих палацах. Про це мовчи!

- Цить! От він і до нас приступає! Хвала тобі, великий Буддо! - крикнула Настуся. - Я знаю твою велику силу! Благаю тебе, не посилай мене в курку, а мого Павлуса в півня! Не хочу я йти і в телицю, і не посилай мого Павлуса в бичка, бо нас лихі люде заріжуть, насічуть із нас товчеників та сіканини та стріскають нас. Пошли мене в зозулю, а мого Павлуса в зозуля. Ми будемо довіку по гаях літати та тобі хвалу кувать.

- Цить, навіжена! Ото наказала, наговорила три мішки гречаної вовни! Це ти, певно, вже з ума зійшла або з глузду з'їхала! Не слухай її, великий, світлий Буддо! Вона збожеволіла! - сказав Павлусь.

- Я й не слухаю її, а передніше вислухаю вас, милий красуню! Як ваше здоров'ячко? - спитав доктор у Павлуса Малинки.

- Хвалить бога, аж вибрикую, бо оце тільки що оброку наївся. Оступись, будь ласка, а то ще вбрикну й тебе, преподобнику. Ти думаєш, я не знаю, хто ти? Дури вже кого дурнішого, а не мене. Ти великий Будда! От хто ти єси!

- Ой ні! Це не святий Будда. Це якийсь тюряжник хоче мордувать мене й мого Павлуса, - обізвалася Настуся.

- Ой лишечко! Тут одразу стало поночі, мов у тюрмі. Я тебе ледве бачу, моя ряба Спідничко. «Чад і Паща! Диха Чор-

не». Настусю, моя Спіднице, моя шовкова Ковдро! де ти? Щось Чорне безсило тупчиться, клаца зубами, шарпа за руки. Хи-хи-хи! А я сміюся з тебе. Блакитним світом горить моє серце, світлом «чулості» й Ковдри. А мої, взявшись за руки, співають Думки, легкі, горді. Душі наші, золота Панчохо, - тепер з гнівним сміхом перестрибують без завади через голову Чорного і летять у вічність, і цілються з Любов'ю людськості без «розпачу» з вірою в тінь найкращої. «Чорне» тупчиться, лютує, дряпа руки. Тихо. Мертво. Ковдро! де ти? Світлом гордості горить душа, ароматом терна, віковічного страждання пашиє моя душа. О! фосфорично світяться - «дукаті» очі, бризка піна. Чорне дмухнуло і Сором з'явився. Кров покриває білі знаки зубів. Паща. Чорне. Хи-хи-хи!! Чорне дихнуло, сором зів'яв. Чую кроки чийсь у мешкані (житлі). Так це, Буддо, такі в тебе відсоткові відносини пересічно в відсотках і доробку нашому за нашу Любов, за Віру в тебе? Да! Чудесно! Хи-хи-хи! - гукнув Павлусь, мішаючи усякові мови.

1900 року. Київ.